

Kulturkonsekvensanalyser (KKA) i Göteborg

Utvärdering av två pilotprojektrapporter

Niklas Sörum och Ylva Berglund

Innehållsförteckning

1. Introduktion 3
 - 1a. Introduktion, förutsättningar och syfte med utvärderingen 3
 - 1b. Bakgrund: Göteborgs kulturprogram och andra viktiga dokument 6

2. Kulturkonsekvensanalys och definitioner av fem kulturvärden i Kulturkonsekvensanalysen 9
 - 2a. Matrisen över fem kulturvärden 11
 - 2b. Definitionen av kulturmiljö/kulturhistoriskt värde i KKA-rapporterna 13
 - 2c. Definitionen av värdet mötesplatser i KKA-rapporterna 14
 - 2d. Definitionen av estetiskt värde i KKA-rapporterna 16
 - 2e. Definitionen av skapande och medskapande kreativa verksamheter i KKA-rapporterna 17
 - 2f. Definitionen av identitetsskapande värden och symboler i KKA-rapporterna 19

3. Inventeringar av kulturvärden i KKA-rapporterna: metoder för datainsamling och sammanställning av insamlade data 20
 - 3a. Inventeringar av kulturhistoriska värden i KKA-rapporterna 21
 - 3b. Inventeringar av värdet mötesplatser i KKA-rapporterna 25
 - 3c. Inventeringar av estetiska värden i KKA-rapporterna 28
 - 3d. Inventeringar av kreativa verksamheter i KKA-rapporterna 30
 - 3e. Inventeringar av identitetsvärden i KKA-rapporterna 33

4. Avslutande diskussion och framåtblickande 38
 - 4a. Definitioner av kulturvärden 38
 - 4b. KKA som inkluderande kulturförvaltningspraktik 40
 - 4c. Punktlista för vidare utveckling av KKA 42

5. Referenser 47

1. Introduktion

1a. Introduktion och syfte med utvärderingen

Baserat på Göteborgs stads kulturprogram beslutade Kulturnämnden 2014-02-10 (§ 26) att ge kulturförvaltningen i uppdrag att utarbeta handlingsplaner för kulturprogrammet inom områdena konstpolitik, kulturpolitik och kulturplanering. Det övergripande kulturpolitiska målet för kulturplanering var att skapa en attraktiv livsmiljö i staden. Dessutom skulle stadens kulturplanering tydliggöra stadens karaktär och historia, skapa goda förutsättningar för hållbar utveckling och öka göteborgarens möjlighet till inflytande över den fysiska miljön.

Kulturförvaltningen fick också enligt beslut i Kulturförvaltningen som uppgift att utveckla kulturkonsekvensanalyser (KKA) (se vidare Berglund, Brembeck och Sörum 2017).

Om Culture Hub

Sedan 2016 har kulturförvaltningen i Göteborg ett utvidgat uppdrag att förvalta och planera avseende kulturvärden i stadsmiljön. Den kulturstrategiska avdelningen har sedan 2016 i samarbete med Göteborgs universitet (GU) deltagit i projektet – The Culture Hub som finansierats av Mistra Urban Futures i syfte att arbeta vidare med förvaltningens vidgade uppdrag. Samarbetet med Culture Hub övergick under 2018 från den kulturstrategiska avdelningen till den nybildade Stadsutvecklingsenheten (f.d. Kulturmiljöenheten). Samarbetet i Culture Hub har resulterat i ett antal metoder och forskningsrapporter (2017) för att identifiera olika aspekter av kultur i den urbana miljön med intentionen att skapa en planeringsstrategi för kultur, där både materiella och immateriella aspekter av kultur är inkluderade. Detta vidgade perspektiv på inventering av kulturvärden i staden stämmer väl överens med samtida diskurser inom kulturarvsforskning, forskning om kulturförvaltning och kulturplanering nationellt och internationellt. Dessa förespråkar ett vidgat perspektiv på kulturarv och kulturvärden som inte enbart inkluderar fysiska attribut utan även den levda kulturen och samtida bruk av kulturarv, och som definierar kultur ur ett helhetsperspektiv (jmf Unesco 2003; James 2014; <http://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/VisionTankesme1200RapportSvKDok.pdf>).

Föreliggande rapport: Utvärdering av KKA är således ett resultat av ett samarbete mellan forskning och praktik baserat på det koncept som samtliga Mistra Urban Futures projekt formuleras efter. Det handlar om att ta sig an en frågeställning baserad på verkligheten, som en enskild aktör önskar stöd och fördjupning i, där gemensamma ansträngningar via en medskapande process, bidrar till att få fram ny kunskap som går att implementera. Resultatets huvudsyfte innebär i sin förlängning en hållbar framtid. I det här fallet syftar projektet till att bidra till kulturförvaltningens arbete att utveckla en ny metod och ett modernare arbetssätt som

förbättrar kulturens roll och möjligheter att ta plats i samhällsutvecklingen för att bygga ett hållbarare Göteborg.

Om kulturförvaltningens arbete med kulturplanering

Under 2018 och 2019 har kulturförvaltningens strategiska avdelning arbetat med ett dokument som var tänkt att stötta den fortsatta utvecklingen av KKA: Förslag till plan för Göteborgs stads kulturplanering. Det styrdokumentet skulle konkret ange vad som skulle uppnås inom fältet kulturplanering i stadens planeringsprocess. Tanken var att förverkliga den vision som formulerats i kulturprogrammet och visa vilka åtgärder som krävs för att realisera och göra verkstad av programmets goda visioner. Detta styrdokument kommer att justeras och införlivas i en ombearbetning av hela kulturprogrammet, men framtagandet av dokumentet visar ändå på den rådighet som förvaltningen visat i relation till frågan, nu när kulturens roll behöver större utrymme i de politiska processerna.

Den stadsutveckling som pågår i Göteborg är omfattande, bara området Nya Älvstaden är i sig det största stadsutvecklingsprojektet i hela Norden. Med tanken på att samtliga platser som står inför stadsomvandling i Göteborg innehåller kulturvärden, så är behovet stort av att uppgradera såväl strategier som metoder. Kulturförvaltningens tidigare arbetssättet där i huvudsak kulturmiljö och arkeologi beaktas i planeringsprocessen behöver förstärkas. Därför testades även ett oprövat kort som KKA, en palett med fler kulturvärden att inventera när staden förändras, men det är en metod som är under utveckling och inget färdigt koncept. Testarbetet med KKA har utförts i skarpt läge, under begränsade tid och med begränsade ekonomiska ramar där berörd personal delvis bytts ut under resans gång. Syftet med KKA har främst varit att lyfta in de viktigaste kulturvärden i planeringsprocessen snarare än att pröva och fördjupa de enskilda kulturvärdena. En distinktion som är viktig att ha i åtanke.

Komplexiteten i den här läroprocessen har även visat sig som en osäkerhet om vilken roll, förvaltningen kan ta i den politiskt styrda planeringsprocessen. Att det gungar är en del av utvecklingsresan i att pröva nya metoder och testa ett verktyg som KKA. I avslutningskapitlet av den här utvärderingsrapporten finns konkreta exempel på hur det fortsatta arbetet med KKA kan förbättras. Mer info om stadens arbete med kulturplanering finns att läsa i tidigare rapporter som *Platsar kulturen i den nya staden* (Berglund, Brembeck och Sörum 2017)

Om de goda effekterna

Denna rapport bidrar med en analys och utvärdering av en praktik som är tänkt att bistå den fysiska planeringsprocessen, något som främst Stadsbyggnadskontoret ansvarar för i Göteborg. En utvärdering av hur dessa KKA-piloter genomförts, avrapporterats och sammanställts innebär bitvis tuff kritik, vilket på intet sätt förminskar de eventuellt goda

effekter som dessa två KKA-piloter fört med sig för Göteborg och göteborgarna efter att de publicerats. Exempelvis i Kortedala där KKA-rapporten bygger på intervjuer och dialoger med över 100 personer. Ett arbete som medverkade till att den folkliga opinionen växte sig stark nog att kräva att Kortedala bibliotek skulle vara kvar trots hot om nedläggning. Även behovet av en kulturkoordinator i Östra Göteborg var något som lyftes i inventeringen och sedan bidrog till att realiseras i stadsdelen. En spinoffeffekt efter att KKA om Lindholmen publicerats, är rapporten stadsdelsförvaltning i Lundby tog fram – *Kasta inte ut barnet med badvattnet*. Syftet med den var att finna lösningar för att minska utträngningseffekter av kulturaktörer på grund av den snabba stadsutvecklingen och de därmed ändrade marknadsmässiga villkoren i området. På Lindholmen bidrog också rapporten att med hjälp av intervjuer med pendlare gymnasieungdomar skapa förutsättningar för en bättre planeringen av ett nytt resecentrum. Med andra ord blev de positiva effekterna många i de undersökta områdena Lindholmen och i Kortedala, trots att KKA-verktyget då var nytt och oprövat.

Om tid

En aspekt som är viktig att ha i åtanke är analysens tidsdimension. Rapporten är en utvärdering av två pilotstudier inklusive avrapportering i form av KKA-rapporter där Kortedalapiloten var klar i september 2017 och den om Lindholmen vid årsskiftet 2018. Analysen blir därmed en undersökning av ett fruset ögonblick av KKA-processen och säger inget om den tid som förflutit. Mycket arbete har genomförts efter det att KKA-piloterna har publicerats. Många arbetstimmar har lagts ner på kulturförvaltningen och inom staden inte minst på att implementera kulturvärdena i de pågående SKA- och BKA-processerna. I kulturförvaltningens fortsatta arbete med KKA har värdena utvecklats och processen gått vidare. En del av den kritik som lyfts i den här rapporten har åtgärdats, andra aspekter kommer eventuellt att utvecklas i samband med inplanerade samtal med tjänstemän på andra förvaltningar. Några av insatserna kommer aldrig att kunna genomföras då förvaltningens ekonomiska och personella resurser inte medger det.

Om kulturvärdena i KKA

I de undersökta rapporterna består de inventerade kulturvärdena av kulturhistoriska-, kulturmiljö-, sociala- samt estetiska värden. I pilotrapporterna definieras dessa som: Kulturmiljö, kulturella mötesplatser, estetiska värden, kreativa verksamheter och identitet (Berglund, Brembeck och Sörum 2017 s. 16). Dessa definitioner togs fram på kulturförvaltningen före KKA-piloterna genomfördes av en arbetsgrupp med representanter från olika avdelningar. Arbetsgruppens definitioner utgjorde ramen för inventeringarna.

Definitionerna har efter att rapporterna publicerats, bearbetats och delvis omdefinierats särskilt kategorin: estetiska värden, men i denna text utgår utvärderingen från originaldefinitionerna eftersom det var dessa som användes vid inventeringarna. Materialet som samlades in (inventeringsdelen) med utgångspunkt från dessa värden presenterades sedan i form av en rapport benämnd KKA-rapport vars syfte var att fungera som ett kunskapsunderlag i planeringsprocessen. När den här utvärderingstexten skrevs hade två KKA-rapporter producerats inom ramen för Kulturförvaltningens arbete. De finns tillgängliga att ladda ned på Kulturförvaltningens hemsida: https://goteborg.se/wps/portal/start/kommun-opolitik/kommunens-organisation/forvaltningar/forvaltningar/kulturforvaltningen/om-kulturforvaltningen/kulturforvaltningens-publikationer!/ut/p/z1/hY6xDolwGISfhrV_aSu0bh2ICbqq2MUAqYWEUIKqTXx6cTTReNvlvssdKGhAze1jNGOY3dxOm7-o7MrlAaclSyvOBcfyTE-sqFLKcgr1POBtMf4hiaEENXYWxd4ijAjZ5ZxwIXjOuMhE_t6Xc0e5AeX1TXvt0d1vt4YQInWf4ATHGJFzxkw_a9c4m-FtlcGuA5pOExTbPo67IC6Dm1R4!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/#htoc-2

1b. Bakgrund: Göteborgs kulturprogram och andra viktiga dokument

I Göteborgs kulturprogram framhålls att människors delaktighet i formandet av stadens kultur är av största vikt (Göteborgs Stads kulturprogram sidan 8) Historiskt har kulturförvaltning av kulturvärden framför allt varit en expertdriven process och därmed delvis varit exkluderande (se t.ex. Ashworth, Graham & Tunbridge 2007; Smith 2006). I rapporten *Platsar kulturen i den nya staden* (Berglund, Brembeck och Sörum 2017) beskrivs konceptet och det inledande arbetet med kulturkonsekvensanalys (KKA). Arbetet med KKA initierades av Kulturnämnden, som också gav i uppdrag åt kulturförvaltningen att skapa detta som en metod för att inventera kulturvärden i den urbana miljön som en del av arbetet med att etablera en mer inkluderande, delaktighetsbaserad och demokratiskt förankrad praktik kopplat till kultur och kulturarv. Kulturprogrammet pekade delvis ut en ny riktning vad gäller kulturens roll i staden och innebar en potentiell förändring från en kulturförvaltning främst inriktad på bevarande av platser och byggnader till ett fokus vid framåtsyftande samhällsbyggande och samtidsbruk. Nedan presenteras ett antal dokument som kan sägas utgöra grunden till denna förändring av fokus gällande synen på kulturens roll i staden.

Göteborgs stads Kulturprogram

Kulturförvaltningens styrdokument *Göteborgs stads kulturprogram* fastslogs genom beslut i Kommunfullmäktige. Det består idag av tre ben: konstpolitik, kulturpolitik och kulturplanering. Bland målen för kulturplanering kvarstår tidigare skrivelser om att göra

stadens karaktär och historia tydlig men även formuleringen att kulturen ska bidra till hållbar utveckling:

- Skapa en attraktiv livsmiljö i staden.
- Göra stadens karaktär och historia tydlig.
- Skapa goda förutsättningar för hållbar utveckling.
- Öka göteborgarens möjlighet till inflytande över den fysiska miljön.

Programmet främjar det rådande perspektivet på kulturvärde som utgör ett vidare perspektiv på kulturvärde än tidigare då man tenderade att fokusera vid de historiskt och kulturellt betydelsefulla objekten, byggnaderna och platserna. Här finns också ett förtydligande som pekar ut allmänhetens inflytande på kulturvärden.

Reglemente för Göteborgs kulturnämnd

Med det nya reglementet:

[https://www5.goteborg.se/prod/Stadsledningskontoret/LIS/Verksamhetshandbok/Forfattn.nsf/D431435456ACCC93C125824E004612F1/\\$File/WEBVBJY38M.pdf?OpenElement](https://www5.goteborg.se/prod/Stadsledningskontoret/LIS/Verksamhetshandbok/Forfattn.nsf/D431435456ACCC93C125824E004612F1/$File/WEBVBJY38M.pdf?OpenElement) som

inträdde 17 oktober 2019 tog kulturförvaltningen ytterligare ett steg mot en mer hållbar stad:

Nämnden ska skapa förutsättningar för demokratisk delaktighet och inflytande i nämndens verksamhet för kommunens invånare och andra grupper som verksamheten riktar sig till. (§ 6 Reglemente för Göteborgs kulturnämnd)

Effekten av nämndens arbete ska bidra till utvecklingen av ett hållbart samhälle.

En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Hållbar utveckling består av tre dimensioner som samspelar och stödjer varandra; social hållbarhet, ekologisk hållbarhet och ekonomisk hållbarhet (§ 7 Reglemente för Göteborgs kulturnämnd)

Motsvarande paragraf gäller för alla nämnder i Göteborgs stad och kommunstyrelse. Med det nya reglementet fick kulturplaneringen och dess kulturvärden en tydligare koppling till stadens medborgare. Att ge göteborgaren ökat inflytande över miljön och dess värden, innebär en kursändring - från konventionell kulturarvsförvaltning främst byggt på ett expertdrivet paradigm till en mer inkluderande praktik.

Plan och Bygglagen (PBL)

En inkludering av estetiska och sociala värden i kulturförvaltningspraktiken är hämtad från *Plan och Bygglagen (PBL)*. I plan- och bygglagens (PBL § 3) definition av begreppet ”natur- och kulturvärden” finns dessa två formuleringar:

Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja

1. En ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder,
2. En från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper

Nytt nationellt mål Politik för gestaltad livsmiljö

Det dokument som senare kom att påverka kulturförvaltningens arbete är det nationella målet *Politik för Gestaltad livsmiljö Prop. 2017/18:110* och skrivningen om relationen mellan byggd miljö, mellanrum och sociala aspekter som integration och jämlikhet:

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

Tidigare hade det inte funnits explicita mål om att den byggda miljön och mellanrummen mellan husen ska bidra till att lösa samhällsproblem som integration och jämlikhet. Att dokumenten argumenterar för en demokratisering av kulturförvaltningspraktiken är något som lyfts i samband med utvärderingen av de inventeringar som genomfördes i relation till pilotprojekten med KKA-verktyget.

Kulturvärden i stadsutveckling

Även om Kulturprogrammet är relativt vagt vad gäller hur dessa nya mål ska uppnås fattade man i Kultur nämnden 2016 beslut om att utveckla en specifik strategi för att integrera kulturvärden i stadsplanering. Denna nya strategi innebar att kulturförvaltningen förändrades i riktning från att exklusivt fokusera på kulturmiljö och kulturhistoriska värden (t.ex. kulturarvsplatser och byggnader) till att inkludera ett vidare kulturperspektiv. Som ett resultat av denna förändring fokuserar Kulturförvaltningen även på sociala och estetiska värden. Denna nya inriktning var också i linje med den svenska *Plan- och byggnadslagen* (ref) liksom *Miljöbalken* (ref) som identifierat kulturarv, sociala- och estetiska värden att vara i allmänhetens intresse. En liknande förändring går också att spåra i den internationella professionella kulturarvskontexten (se t.ex.

https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf
f)

2. Kulturkonsekvensanalys och definitioner av fem kulturvärden i Kulturkonsekvensanalysen

Utifrån en genomgång av existerande forskningslitteratur och relaterad litteratur inom fältet kulturkonsekvensanalys kan slutsatser dras att begreppet och praktiken kulturkonsekvensanalys är långt ifrån enhetlig(t). Samtida tillämpningar av KKA har framför allt vuxit fram inom kultursektorn, d.v.s. organisationer som arbetar med konsterna, museum, bibliotek och kulturarv som erhåller offentliga medel (Holden 2004). I en sådan kontext handlar KKA om att utvärdera konsekvenserna (effekterna) av kulturaktiviteter snarare än en utvärdering av konsekvenser av olika aktiviteter och dess påverkan på befintlig kultur. I relation till kulturvärdesdiskussionen handlar det alltså inte om kulturella värden eller kulturens värde i någon bred mening, utan snarast om hur offentligt finansierade institutioner mäter värdet av sina aktiviteter (t.ex. biljettförsäljning, antal besökare o.s.v.). En annan aspekt som framträder i litteraturen om KKA handlar om hur dessa tenderat att dokumenteras som en del av någon annan typ av konsekvensanalys, som t.ex. miljö- eller social konsekvensanalys. När kultur utvärderats i relation till miljökonsekvenser har det t.ex. handlat om frågor som konsekvenser av byggandet av en ny bro i relation till existerande kulturella gemenskaper och deras kulturpraktiker eller forskning om biosfärer och deras relation till kulturarv. Men även sociala värden och utvärderingar av kultur i relation till dess sociala konsekvenser förekommer, oftast relaterat till frågor som tillhörighet, social gemenskap och välbefinnande i ett område eller en stadsdel. Hur Göteborgs kulturkonsekvensanalys definieras i relation till befintliga konsekvensanalyser som t.ex. social konsekvensanalys behandlas inte i de två KKA-rapporterna. Inte heller hur de skiljer sig från existerande verktyg för konsekvensanalys för övrigt i staden (t.ex. social konsekvensanalys och barnkonsekvensanalys; se länk för info: https://goteborg.se/wps/portal/start/byggande--lantmateri-och-planarbete/kommunens-planarbete/verktyg-for-stadsplanering-2/socialt-hallbar-utveckling-och-barnperspektiv/barnkonsekvensanalys!/ut/p/z1/hY7BCoJAGISfxuv-_64pazc7GKmkQaDtJVS2VVBXVmuhp8-OQdHchvmGGRBQghirR6eqpdNj1a_-IvxrTuMT39EQs30Q4eGc5NExSTOOPhT_ALHG-EMhQgyiqwdim4Eg8Tceo4zzwHMpuoy958OxdrkCYeRNGmnI3ayv2mWZ5q2DDlpridJa9ZIOenDwW6XV8wLIJwnTUD5TWYQvk9_dMw!!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/. Detta

är aspekter som kommer att utvecklas inom ramen för arbetet med KKA för att stärka dess relevans, tydliggöra definitionen av KKA och klarlägga utvärderingarnas syfte.

Om konsekvens av eller på kultur

Vidare visar forskningen hur definitionerna av kulturkonsekvensanalys skiljer sig åt gällande fundamentala utgångspunkter så som frågan om huruvida en kulturkonsekvensanalys handlar om att utvärdera konsekvenser *av* befintlig kultur (t.ex. konsekvenser som en aktivitets sociala effekter) eller konsekvenser *på* befintlig kultur (t.ex. av en planerad omvandlingsprocess) (Partal 2013; Sagnia 2004). Ett exempel på den senare definitionen av kulturkonsekvensanalys finns i: *International Network for Cultural Diversity's Working Group* (2004):

”[...] a process of evaluating the likely impacts of a proposed development on the way of life of a particular group or community of people (...), both beneficial and adverse, (...) that affect, for example, the values, belief systems, customary laws, language(s), customs, economy, relationships with the local environment and particular species, social organisation and traditions of the affected community”.

(2004)

Någon diskussion om dessa olika aspekter av tillämpningen av kulturkonsekvensanalys finns inte i de två KKA-rapporterna som utvärderas i den här texten. Slutsatsen efter en genomläsning är att författarna blandar de olika definitionerna av vad en KKA kan bidra med, nämligen både effekter *av* inventerad befintlig kultur (t.ex. sociala effekter i relation till identitet) och konsekvenser *på* befintlig inventerade kulturvärden i de områden som man genomfört i de två pilotstudierna (t.ex. rivningshot och exkluderingar).

Officiellt dokument med definition av kulturkonsekvensanalys saknas

Under den här rubriken diskuteras de definitioner av kulturvärden som tillämpades i KKA-rapporterna. Centrala aspekter av definitionerna lyfts fram för att diskutera vad som inkluderades respektive exkluderades, samt vilka eventuella effekter detta kan föra med sig i praktiken. Det finns inget officiellt dokument med en definition av vad kulturkonsekvensbegreppet eller kulturkonsekvensverktyget är, hur de fem kulturvärdena definieras i relation till existerande definitioner av kulturvärde eller utvärdering av värden av ”kulturell betydelse” eller hur det ska användas i praktiken, d.v.s. hur man bör eller ska genomföra en KKA-studie i praktiken.

2a. Matrisen över fem kulturvärden

Utkast till Kulturkonsekvensanalys KKA

Kulturvärden	Byggnad/plats	Kontext/ närmiljö	Stadsdel	Stad	Region
Kulturmiljövärden					
Permanenta eller tillfälliga strukturer för mötesplatser och sociala och kulturella knutpunkter					
Estetiska värden					
Skapande och medskapande kreativa verksamheter, näringar eller aktiviteter					
Identitetsskapande värden och symboler					

(bild från Berglund, Brembeck och Sörum 2017 s. 16)

Matrisens värden i jämförelse med internationella dokument

Diskussionen i denna rapport vad gäller definitioner av kulturvärden baseras därför på slutprodukterna, de två KKA-rapporterna. Utkastet till KKA-matrisen registrerar kulturvärden som kan identifieras i olika områden i staden/den urbana miljön. De kulturella värdena registreras på olika "skalnivåer" (byggnad/plats, kontext/närmiljö, stadsdel, stad och region) för att kunna beskriva de olika värdenas kontext och karaktär eller kvalitet. Matrisen presenterar fem huvudsakliga kulturvärden: kulturmiljö, mötesplatser och kulturella knutpunkter, estetiska värden, kreativa verksamheter och identitetsvärden och symboler. Vid en jämförelse med internationellt erkända dokument som t.ex. Burradokumentet (<https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>) eller English Heritage dokumentet (<https://historicengland.org.uk/images-books/publications/conservation-principles-sustainable-management-historic-environment/conservationprinciplespoliciesandguidanceapril08web/>) blir det tydligt att KKA-matrisens kulturvärden påminner om de som förekommer i dessa två dokument där

kulturhistoriska värden värderas utifrån "kulturell betydelse" (eng. cultural significance), estetiskt värde, historiskt värde, vetenskapligt värde, socialt värde, andligt värde och "communal" eller motsvarande matrisens identitetsvärde. KKA-matrisens värde kan vidare jämföras med den värdetypologi som Randal Mason (2002) presenterat: historiska, kulturella/symboliska, sociala, spirituella/religiösa och estetiska (Mason, 2002 s 10). Masons typologi täcker in de värden som oftast associerats till kulturarvsplatser och som lyfts fram i bevarandefrågor men han framhåller att inte varje kulturarvsplats bär på samtliga värden. Syftet med typologin har varit att lyfta fram de kategorier som bör övervägas i bevarandefrågor, planering och organisering.

Ekonomi och kultur hör ihop

Det bör poängteras att det varken i KKA-matrisen eller i Masons värdetypologi finns några angivna ekonomiska värden som således ligger utanför inventeringen och konsekvensanalysen. Ekonomi kan dock med en bredare kulturdefinition inte vara något separat från kultur som per definition är "sätt att leva tillsammans" ("ways of living" är den breda antropologiska definitionen av kultur) eller "beteenden" (seder och bruk) och "attityder" (troföreställningar) som traderas vidare. Man skulle kunna hävda att ekonomi är en av de mest dominanta subkulturerna - sätt att vara och leva tillsammans - i om inte alla så i alla fall de flesta nu existerande samhällen. Hursomhelst förefaller distinktionen mellan ekonomi och kultur upprätthållas både internationellt och lokalt och bidrar med en slags kulturkonsekvensanalytisk bekvämlighet. Denna distinktion resonerar kanske särskilt väl i den här kontexten (kulturförvaltning och kulturplanering som den institutionella kontext vari KKA utvecklas och prövas) eftersom den ekonomiska och kulturella sfären representerar två relativt åtskilda attityder till/perspektiv på ämnet värde, värden och värdering (se vidare diskussion s 14 ff i <http://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/VisionTankesme1200RapportSvKDok.pdf>). Det bör dock lyftas till diskussion varför det förhåller sig på det viset, inte minst därför att det kan vara svårt att försvara en alltför tydlig separation mellan den ekonomiska och kulturella sfären. Dessutom utgör diskussionen som sådan en viktig beståndsdel av kulturarvsvärlden och den ekonomiska värderingen av kultur har fått en alltmer framträdande roll inte minst i stadsutvecklingsdiskussionen (jmf Throsby 2001).

Definitioner av kulturvärden i KKA

Definitionerna av de fem kulturvärden som finns representerade i KKA-matrisen är viktiga och visar vilka värden som kulturförvaltningen sökte i genomförandet av kulturkonsekvensanalyser och de pilotprojekt som resulterade i KKA-rapporterna. Som ett tillägg till dessa kulturvärden finns också en uppsättning begreppsförklaringar som ska beskriva och förklara de värden som presenteras i matrisen. Dessa begreppsförklaringar saknar helt hänvisningar till existerande definitioner eller externa källor. Nedan presenteras definitionerna av de fem kulturvärdena. De diskuteras utifrån en kritisk läsning av hur de definieras i rapporterna, för att på så vis identifiera förvaltningens möjligheter till att utveckla och förtydliga dessa.

2b. Definitionen av "kulturmiljö/kulturhistoriskt" värde i KKA-rapporterna

Begreppsförklaring

Omfattar den av människan skapade och påverkade yttre och inre miljön samt såväl ett materiellt som ett immateriellt arv. Kulturmiljö avser hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. Det kan röra sig om intensivt utnyttjade stads- eller industriområden såväl som extensivt påverkade skogs- eller fjälllandskap. Det kan även innebära stråk i stadsbilden eller människans närhet till och nyttjande av grönområden och vatten m.m. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats eller ett område.

Samtida bruk av kulturarv saknas

Definitionen av kulturvärdet: kulturmiljövärde inkluderar framför allt den fysiska miljön, landskap eller lämningar medan de immateriella dimensionerna av kulturmiljön bara kortfattat omnämns. Den sista meningen i definitionen av kulturmiljövärdet beskriver immateriella aspekter i former av ortnamn eller sägner knutna till en plats. Samtida bruk eller produktion av (immateriellt) kulturarv av kulturhistoriskt värde inkluderas inte. Detta sätt att definiera kulturmiljö kan verka begränsande vid en jämförelse med den internationella litteraturen i fältet där relationen mellan till exempel identitet och kulturarv (materiellt och immateriellt; t.ex. minnesprocesser, världsbilder, kunskaper o.s.v.) lyfts fram likväl som den dynamiska relationen mellan identitet och en föränderlig omvärld. Kulturarvsdefinitioner som förekommer i den internationella diskursen är allt oftare mindre explicit kopplat till fysiska element (se t.ex. UNESCO, 2009) och poängterar ofta relationen mellan immateriellt kulturarv och t.ex. social identitet och gemenskap (se t.ex. Stobellar and Pedroli, 2011: 322;

Unesco 2003). I Unescos "Convention for the safeguarding of the Intangible Cultural Heritage" (ratifierad av svenska regeringen 2008) finns en bredare definition av kulturarv som inkluderar: "[...] *the practices, representations, expressions, knowledge, skills - as well the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith - that communities, groups, and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage*" (Unesco 2003). Vidare definieras sociala praktiker, ritualer, festivaler, kunskap om naturen, hantverk, muntliga uttryck, språk och "performative arts" som immateriella kulturarv, samtliga dimensioner framhålls som viktiga inslag för att upprätthålla kontinuitet i relation till exempel en miljö och en känsla av tillhörighet och identitet. Det är intressant att notera att även om den här vidare definitionen av kulturarv inkluderar flera av de värden som finns i KKA-matrisen kategoriseras de i det senare fallet som kulturella värden (mötesplatser, identitet, knutpunkter) och inte kulturarv, något som för med sig implikationer för inventering av kulturhistoriska värden.

2c. Definitionen av värdet "mötesplatser" i KKA-rapporterna

Begreppsförklaring

Här avses permanenta strukturer och resurser i form av exempelvis bibliotek, kulturhus och andra institutioner och icke-permanenta strukturer som möjliggör spontana kulturyttringar, festivaler, events, utställningar i det offentliga rummet m.m. Mötesplatser och knutpunkter som på olika sätt skapar mellanmänniska möten och möjliggör umgänge utan någon uttalad anledning.

Värdet mötesplatser separeras från andra värden

Texten om kulturvärdet mötesplatser, pekar specifikt ut institutioner som traditionellt sett associeras till kulturverksamheter (bibliotek, kulturhus, museer o.s.v.) och väljer sedan att identifiera icke-permanenta strukturer som del av mötesplatsvärdet. Mötesplatser, både permanenta och temporära, behandlas som separata från kulturhistoriska värden och fokus är framför allt vid samtida kulturvärden. Inte heller kopplas spontana kulturyttringar till exempelvis värdet immateriellt kulturarv (se Björck s.14). Den sociala aspekten (mellanmänniska möten och umgänge) lyfts specifikt men inte estetiska aspekter. Vad som åsyftas med avseende på styckets sista mening - *knutpunkter som på olika vis skapar eller möjliggör för umgänge av olika anledningar* - och kanske framför allt hur denna vida kategorisering av kulturvärdet mötesplatser relaterar till det kulturella registret i staden eller området är oklart. Eventuellt skulle den typen av skrivningar förtydliga sådana aspekter som har att göra med hur mötesplatser har en central roll för någon aspekt av reproduktion av till exempel lokalidentitet, gruppidentitet eller om det handlar om en slags infrastruktur där olika

världsåskådningar eller diskussioner kring ideologiska frågor hanteras för att på så vis knyta an till någon form av kulturellt register eller angelägenhet.

Mötesplatser i relation till kulturkvarter

Vidare är det angeläget att exempelvis diskutera mer explicit förekomsten av "kulturkvarter" eller andra sammanhängande och blandade strukturer, mer eller mindre institutionaliserade eller offentligt, privat eller mixat finansierade för att expandera kulturvärden mötesplatser i samklang med samtida kulturuttryck och förekomster av varierade former av strukturer; både sådana som konventionellt beskrivs som fysiska eller materiella och digitala infrastrukturer. Förekomsten av mixade former av aktörer, strukturer och relationer mellan kulturvärden som till exempel har att göra med institutioner utifrån värdet kulturarv (t.ex. en kulturhistoriskt värdefull byggnad) och kulturell mötesplats (t.ex. en kyrkobyggnad som används för musikkonserter) kan också förtydligas. Vilket värde räknas, inventeras och utvärderas i relation till matrisen? Räknas båda och vilken effekt får det på en utvärdering och konsekvensanalys i relation till ett specifikt område? Kan det uppstå konfliktområden (t.ex. om konsekvensanalysen pekar på att värdet av mötesplatsen ur kulturhistoriskt perspektiv i relation till värde kopplat till spontana eller tillfälliga kulturella uttryck)? Inte sällan har dessa kulturella mötesplatser och deras värde också en roll att spela i processer av socioekonomiska förändringar i staden och områden där olika uppvärderingar av t.ex. ekonomiska värden kan påverka kulturvärden av olika slag. Kan kulturkonsekvensanalyser, med fokus på inventering av mötesplatser, peka på effekter av sådan art och hur inventeras det? Hur förhåller sig det till sociala effekter som t.ex. förändringar av demografisk art och sammansättning av invånare i ett område; sådana aspekter som på sikt påverkar även kulturvärden?

Fysiska mötesplatser i relation till digitaliserade

Möjligen skulle ett förtydligande av sådan art kunna göra en tydligare distinktion mellan å ena sidan sociala mötesplatser (som inte per definition har att göra med kultur eller kulturarvsaspekter) och kulturella mötesplatser. Vidare skulle det vara tänkbart att fundera över exempelvis huruvida sådana platser som butiker, mötes- och föreningslokaler, religiösa församlingsrum, digitala rum, sport- och matrum av olika slag kunde rymmas inom ett sådant kulturvärde som kulturella mötesplatser. Då digitaliseringen bidrar till en stor pluralism men också nya möjligheter för att fungera som kulturella mötesplatser av olika slag med diverse innehåll är det förmodligen en brist att i sammanhanget inte beröra dessa, samt peka på hur möjligheter och svårigheter som följer av den digitala utvecklingen kommer att påverka hur t.ex. gränser kan och bör dras mellan kulturella mötesplatser i relation till områdesgränser eller t.o.m. stads- och nationsgränser.

Varför ingår inte mat?

Mat utgör ett annat exempel som ö h t inte berörs av detta (mötesplatser) eller de andra kulturvärdena i matrisen men skulle kunna pekas ut som en central identitetsaspekt, som kulturarv (ritual, tradition, kunskapsöverföring, generation- och etnicitet o.s.v.). Men matrum utgör också mötesplatser och i den meningen är det kanske viktigt att ta med sig permanenta strukturer som inte traditionellt kategoriseras som kulturella mötesplatser eftersom dessa tenderar att diskuteras i former av kulturhus och bibliotek snarare än utifrån vardagsperspektiv (mat: vardagsbruk och tradition) eller religion (t.ex. församlingshem: ritual, tradition, etnicitet o.s.v.).

2d. Definitionen av "estetiskt" värde i KKA-rapporterna

Begreppsförklaring

Estetik upplevs genom våra sinnesförmågor och är från ett individperspektiv ett försök att göra reda för den mänskliga reaktionen på skönhet och konst. Här avses t.ex. värden i form av konstnärlig gestaltning och utsmyckning av offentliga miljöer. Offentlig konst kan beröra, stimulera, oro eller mana till eftertanke och har i första hand en funktion att vara just konst. Konstnärlig gestaltning innefattar t.ex. byggnaders gestaltning, liksom möblering, vänthallar, markbeläggning och belysning. Estetiska värden kan även innebära siktlinjer och vyer i stadsbilden m.m.

Begränsande definition av värdet estetik

De estetiska värdena fokuserar framför allt på individers känslomässiga reaktioner och upplevelser av estetik. Ytterligare en aspekt som lyfts fram är siktlinjer och vyer i stadsbilden, värden som ofta associeras till historiska miljöer och strukturer. Kulturhistoriska aspekter kopplat till estetik och arkitektur inkluderas dock inte tydligt, inte heller hur kulturarv kan vara en möjlighet till offentliga konstnärliga uttryck. Det estetiska värdet fokuserar på samtida kulturvärden kopplat till estetik. Ett fokus vid konstnärlig gestaltning (t.ex. utsmyckning, möblering, belysning) ger vid handen en relativt begränsad definition av estetik som exkluderar andra former av estetiska uttryck (teater, performance, ritualer, hantverk, museum, gallerier, dans, musik, film, kollektiva konstinstallationer) som kategoriseras som andra kulturvärden enligt matrisen (kreativa verksamheter, mötesplatser, kulturmiljö). Vidare exkluderar definitionen relationen mellan estetisk gestaltning, konst och kollektiva minnesprocesser och gruppidentitet (se t.ex. Jackson och Herranz 2002). Definitionen av estetik riskerar att exkludera relevanta överlappningar kring hur konst, estetik, kreativa uttryck och kultur är sammanvävda i rad olika betydelser och syften samtidigt. Exempelvis så kan konst reduceras att på stadsdelsnivå värderas som en fråga om estetiska och tekniska kvaliteter, men är i själva verket ofta inbäddade i andra processer, som t.ex. gemenskapsprocesser (se t.ex. Fornäs et al. 2007). Dessa värden kan också vara värdefulla utifrån ett

kulturarvsperspektiv och i omtolkningar av livsbetingelser i en ny miljö. Andra värden, sällan officiellt sanktionerade former av estetiska uttryck, som exempelvis trädgårdsarbete inkluderas inte heller i definitionen av estetiska värden i matrisen. Den typen av estetiska värden kan i sin tur generera engagemang i gatubilden, etnicitetsrelaterade identiteter o.s.v. (se t.ex. *Cultural Indicators: Measuring Impact on Culture: An information paper prepared by members of the Creative Communities Network [the Local Government Research & Development Scheme]*). Andra överlappningar mellan samtida och kulturhistoriska värden och estetiska eller konstnärliga gestaltningar bör också förtydligas; exempelvis relationer mellan kultur- och icke-kulturspecifika aktörer som skapar möjligheter för konstnärlig verksamhet på områdesnivå (t.ex. en dansensemble baserad i den lokala kyrkans lokaler) (se t.ex. Stanley 2005; 2006) annars riskerar detta att reducera möjligheter till inventering och analys av dessa komplexa värden.

2e. Definitionen av "skapande och medskapande kreativa verksamheter" i KKA-matrisen

Begreppsförklaring

Här avses värden i form av förutsättningar och kulturella resurser för kreativitet, medskapande och skapande. Detta omfattar både resurser som t.ex. billiga lokaler för t.ex. kreativa näringar, självorganiserade verksamheter, enskilda konstnärer och aktörer. Dels värden i form av mental och fysisk tillgänglighet till kultur, dvs. människors möjlighet att utöva och ta del av konst och kultur.

Bredare definition och mer inkluderande praktik

Definitionen pekar ut vikten av att fokusera på kulturell kreativitet och möjligheter för den att blomstra och dessutom värdet av att kultur kan konsumeras (ta del av) alla människor, både mentalt och fysiskt. Definitionen nämner inte specifikt begrepp som materiellt eller immateriellt kulturarv och kan därför anses vara mer inriktad mot samtida värden och resurser kopplat till kultur. Konst nämns och man pekar specifikt ut värdet av människors möjlighet att utöva och ta del av eller delta i konstnärlig och kulturell verksamhet. Till sin funktion förefaller definitionen bidra till en bredare definition av kulturvärdet kreativa verksamheter än t.ex. begrepp som professionella konstutövare eller kulturindustri (Hawkes 2001). Detta sammanfaller mer specifikt med den delen av definitionen som pekar ut deltagande och utövande av konst och kultur som viktiga aspekter. Å ena sidan speglar definitionen en internationell trend där litteraturen argumenterat för det kritiska momentet att flytta fokus bortifrån en alltför ensidig fokus vid de professionella konstarna, konventionellt kulturarv och kulturindustrin, och därmed inkludera en bredare definition av kreativitet och kultur

(närmare ”ett sätt att leva”) (Hawkes 2001; Nurse 2006). Å andra sidan flyttas också fokus till att inkludera skapande och medskapande kreativa näringar och verksamheter som bygger på ett kulturperspektiv där man uppmuntrar den demokratiska processen av produktion av ett samhälles olika uttryck av sociala värden och önskningar genom deltagande i kreativa verksamheter (Jackson & Herranz 2002). Denna aspekt resonerar således med ambitionen om ett mer inkluderande arbetssätt vad gäller kulturarvpraktiken.

Svårighet med avgränsning av värdet

Denna breda definition av värdet *Skapande och medskapande kreativa verksamheter* kan dock bidra till svårigheter att avgränsa vad som specifikt inkluderas respektive exkluderas samt hur detta värde överlappar med t.ex. kulturella mötesplatser, som konkret kan fungera som just möjliga platser för utövande av och deltagande i kreativa processer. När det gäller definitionen av deltagande i skapande och kreativa aktiviteter har detta bland annat diskuterats med utgångspunkt i begreppet ”kulturell vitalitet” (Hawkes 2001). En författare som Hawkes (2001) menar att kultur är lika viktigt för ett hälsosamt samhälle som social jämlikhet, klimatmässigt ansvar och ekonomisk hållbarhet. Hawkes (2001, 2006), Agenda 21 for Culture (2005) och Salvaris (2007) framhåller tre aspekter angående deltagande som är värda att lyfta i sammanhanget: närvaro av konst och kultur; deltagande i konst och kultur och understöd för konst och kultur. Dessa aspekter av deltagande i relation till konst och kultur överlappar tydligt med KKA-matrisens definition och inkluderar både professionell konstnärlig aktivitet och lokal kulturutvecklingsaktivitet.

Vem definierar värdet?

Däremot saknas information hur detta förhåller sig till komplexiteten i frågan om vem som definierar kulturvärdet *Skapande och medskapande kreativa verksamheter*. I litteraturöversikten *Cultural indicators: Measuring Impact on Culture An information paper prepared by members of the Creative Communities Network* (the Local Government Research & Development Scheme) diskuteras fyra aspekter som kan bidra till att utveckla definitionen av detta kulturvärde i KKA-matrisen, framför allt i relation till aspekter som deltagande och ambitionen om en mer inkluderande inventeringspraktik. Författarna lyfter fram hur definitioner av konst, kultur och kreativitet är beroende av kulturella värden, preferenser och verkligheter hos de boende och andra stakeholders i t.ex. ett givet område. Detta inkluderar kulturella uttryck i ett område som kan associeras till etniska, åldersspecifika och subkulturella grupper och kanske inte representeras på ett adekvat vis i mer konventionella kulturinstitutioner.

Inkludera flera

Vid en definition av *Skapande och medskapande kreativa verksamheter* kan dessa aspekter bidra till förtydliganden med effekter på inventeringspraktiken som tangerar vikten av att inkludera flera grupper definitioner av kulturvärden samt vikten av att dessa grupper bidrar till utvärderingen och inventeringen av dessa värden. Begreppet deltagande inkluderar en rad olika sätt varpå människor engagerar sig i konst, kultur och kreativa uttryck. Deltagande är mer än enbart närvaro, observation, konsumtion eller ens publikt deltagande. Det inkluderar även att göra, skapa, lära ut, lära sig, presentera, promota, bedöma, stödja och spänner över många olika konstnärliga discipliner. Det kan handla om amatör och professionell, aktivt eller passivt, individuellt eller kollektivt, episodiskt eller mer kontinuerligt, privat eller offentligt. Och, människor kan motiveras att delta i kulturella aktiviteter av estetiska anledningar, uppskattning av den skapande processen likväl som av andra anledningar. Konst, kultur och kreativa uttryck är sammanvävda i en rad olika betydelser och syften samtidigt. T.ex. värderas konst, kulturella praktiker och kreativitet på bostadsområdesnivå ofta för dess estetiska och tekniska kvaliteter, men är även ofta inbäddade i andra gemenskapsprocesser. T.ex. kan det handla om immigrantkvinnors brodericirklar som erbjuder ett tillfälle att förbättra deras sy- och designtekniker. Men samtidigt är det tillfällena som är viktiga därför att de erbjuder trädning av kulturarv från en generation till nästa och ett slags omtolkning av livsbetingelser i en ny miljö. Andra exempel skulle kunna vara trädgårdsarbete i bostadsområdet som värderas av olika anledningar; det kan vara vackert och människor arbetar hårt med det. Det kan göra så att gatan ser ut som att den är omtyckt av de som bor där och att de bryr sig om sitt grannskap. Dessutom kan trädgårdar förstås också vara uttryck för etnisk identitet, givet att olika specifika kulturella metoder används. Hur dessa olika kulturvärden förhåller sig till varandra är en diskussion som saknas i nuvarande definition av värdet *Skapande och medskapande kreativa verksamheter*.

2f. Definitionen av "identitetsskapande värden och symboler" i KKA-rapporterna

Begreppsförklaring

Här avses identitetsskapande symboler och landmärken, större fysiska formationer i staden som byggnader eller andra element vilka ger identitet, struktur och orientering i staden.

Många platser som t.ex. lokala vardagliga mötesplatser kan ha lika stor betydelse för invånarnas identitet som monumentala platser och arkitektoniska föremål. Till synes triviala platser och icke visuella territorier kan vara av social betydelse. Genom att identifiera

sådana platser eller icke visuella territorier skapas förutsättningar för att bevara även sociala identiteter i staden.

Om att dra gränser

Monumentala platser, arkitektur och fysiska mötesplatser omnämns i denna definition medan relationer till värden som till exempel kulturarv eller estetik inte omnämns explicit. I KKA-Lindholmen skriver man kort om att det är svårt att dra en tydlig gräns mellan kulturmiljö, estetik och identitetsvärdet, men detta diskuteras inte mer och inte heller problematiseras det i relation till definitionen eller inventeringen av identitetsvärdet (se s. 24 KKA-Lindholmen). KKA identifierar och kategoriserar identitetsvärde som nära relaterat till interaktionen mellan människor och den fysiska miljön (se Schibbye & Pålstam 2001: 9; Björck 2018: 15). Det är fokus vid de fysiska förutsättningar som finns för mångfald och social identitet. Detta sätt att definiera identitetsvärdet kan verka begränsande vid en jämförelse med den internationella litteraturen i fältet där relationen mellan t.ex. kollektiv- och individuell identitet och kulturarv (materiellt och immateriellt; t.ex. minnesprocesser, världsbilder, kunskaper osv.) lyfts fram likväl som den dynamiska relationen mellan identitet och en föränderlig omvärld. Identitetsbegrepp som förekommer i den internationella diskursen är dels mindre explicit kopplat till frågor om monumentala landmärken och andra fysiska element (se t.ex. UNESCO, 2009), dels tydligare benägna att poängtera relationen mellan immateriell kultur, sociala-, religiösa-, etnicitets-, klass- och könsaspekter och (lokal) identitet (se t.ex. Stobellar and Pedroli, 2011: 322): "[...] *people's identity moulds within the confines and interaction with many elements such as, "social class, religion, ethnicity" and "interaction with the physical world"* (Stobellar and Pedroli, 2011: 323).

3. Inventeringar av kulturvärden i KKA-rapporterna: metoder för datainsamling och sammanställning av insamlade data

Under den här rubriken presenteras utvärderingen av de metoder för datainsamling som tillämpades av kulturförvaltningen i samband med genomförande av de två KKA-rapporterna, samt hur denna insamlade data presenterades i text, d.v.s. i de två KKA-rapporterna. Styrkor och svagheter i genomförandet av datainsamling diskuteras i relation till de fem kulturvärdenas definitioner och vilka konsekvenser dessa definitioner sedermera fick på datainsamling, d.v.s. inventeringen av kulturvärden.

3a. Inventeringar av kulturhistoriska värden i KKA-rapporterna

Kulturmiljövärde baserat på tidigare undersökningar

Vid jämförelse och analys av de två KKA-rapporterna framstår de etablerade rutinerna vad gäller kulturmiljövärdet som tillräckliga enligt författarna till rapporterna. I Lindholmen-rapporten skriver författarna följande om tillämpade arbetssätt i relation till värdet kulturmiljö: ”*Texten om kulturmiljö bygger i huvudsak på tidigare framtagna kulturmiljöunderlag.*” (s. 6, Lindholmen KKA). Inventeringen av värdet kulturmiljö bygger i Kortedala-rapporten på ett tidigare framtagit material: ”*Kortedala - en kulturhistorisk stadsbilsanalys*”. (s. 9, Kortedala KKA). Ovan redovisas hur kulturförvaltningen fått i uppdrag att arbeta med ett utvidgat kulturbegrepp (se t.ex. Kulturprogram Göteborgs stad) och utveckla ett angreppssätt apropå kulturhistoriska värden som relaterar till ett dialog- och delaktighetsbaserat utvärderingsarbete. Detta skiljer sig från hur det i praktiken tillämpades och ser dessutom olika ut i de två KKA-rapporterna. Inventering och analys av det insamlade materialet tenderar att i de två KKA-rapporterna vara expertdrivet och fokusera på fysiska eller materiella kulturhistoriska värden. I KKA-Kortedala inventeras kulturmiljö via en redan genomförd dokumentation av kulturhistoriska värden i landskapet (se appendix i KKA-Kortedala). Dokumentationen av kulturmiljövärdet har genomförts av en konsultfirma (Melica 2016) som inventerar värdefulla områden ur ett kulturellt perspektiv i relation till stadsutvecklingen i Sverige under 1950-talet. Inventeringen pekar också ut kulturhistoriskt värdefulla aspekter i byggnader och naturlandskapet (Melica 2016). Vidare framhålls det i KKA-Kortedala hur KKA i framtiden är tänkt att innehålla kulturhistorisk dokumentation av offentlig konst men att detta inte finns med i KKA-Kortedala (2018, s. 76 - 82). Inventering av konst (estetiskt värde i KKA-Kortedala) är också den expertdriven och bygger inte på demokratiskt etablerade metoder, delaktighet eller individuella tolkningar av kulturmiljön. Inga systematiska inventeringar av immateriella aspekter av kulturarv/kulturmiljön finns som del av den samtida inventeringen i former av exempelvis workshops eller intervjuer.

Expertdriven inventering med fokus på fysisk miljö

I KKA-Lindholmen inventeras kulturmiljö också där via en redan genomförd dokumentation av kulturhistoriska värden i landskapet (se KKA-Lindholmen s. 2) och ett antal referenser till kulturmiljöutredningar och expertis på kulturförvaltningen anges som primära källor till inventeringen av värdet. I likhet med KKA-Kortedala saknas diskussion angående framtida behov av eventuella inventeringar av det kulturhistoriska värdet utifrån alternativa eller kompletterande perspektiv och det är en alltigenom expertdriven inventering med fokus vid de för området identifierade monumentala fysiska lämningar och arven från framför allt

Götaverken, hamnområdet och naturmiljön vid Ramberget som dominerar texten.

Dokumentationen inventerar framför allt värdefulla områden ur ett kulturhistoriskt perspektiv i relation till stadsutvecklingen i Sverige i samband med industrialiseringen av Göteborg.

Sammanfattningen och rekommendationerna domineras av detta perspektiv på kulturarv och inga referenser till immateriellt kulturarv återfinns bland de fyra rekommendationer som listas i kapitlet om värdet *Kulturmiljö*.

Om det immateriella kulturmiljövärdet

Vidare kan konstateras att värdet kulturmiljö, det kulturhistoriska värdet inom KKA-matrisen, trots ambitionen att tillämpa en vidare definition av kulturarv som inkluderande immateriellt kulturarv (i matrisen uttryckt som immateriellt kulturarv i former av sägner och Ortsnamn), snarast uppvisar en tendens att överlåta inventering av (potentiella) kulturarv inom ramen för immateriella uttryck till de kulturvärdeskategorierna som behandlar samtida kulturvärden (*Mötesplatser, Kreativa verksamheter* och *Estetiskt värde*) utan att detta problematiseras eller explicit klargörs i rapporterna. Därför premieras inte heller kulturarvsperspektivet i rekommendationer eller tematisering av material i relation till dess sociala och estetiska dimensioner eller som något som handlar om samtida kulturella praktiker och kunskaper som traderas. Det är tydligt hur detta värde definieras i KKA-matrisen, som omfattande både materiellt och immateriella värden, och i rapportunderlagen för värdet kulturmiljövärden omnämns att detta värde äger immateriella aspekter; i praktiken (genomförande av KKA) undersöks detta uteslutande via expertdrivna inventeringar och utvärderingar utan att inkludera immateriella aspekter (utifrån samtida bruk eller reproduktion av kulturarvet).

Om medborgarperspektiv

I Kortedala-KKA finns endast en intervju återgiven där medborgare delger sin relation till det kulturhistoriska värdet (redovisat under rubriken Tematiserade svar från intervjuer med boende om "Identitetsskapande värden och symboler", s. 104). Slutsatsen som kan dras är därför att i Kortedala-rapporten diskuteras inte kulturmiljövärdet alls utifrån ett medborgarperspektiv, socialt eller tydligare estetiskt perspektiv. Eftersom dessa värden enbart undersökts via expertdrivna inventeringar minskar därför möjligheterna att samla värdefull information om dessa värden. Inte heller i tematisering eller sammanfattningar i KKA-Kortedala rapporten omnämns dessa brister/avgränsningar i inventering eller analys. I den avslutande tematiseringen av inventeringen av kulturvärden i KKA-Kortedala, där författaren lyfter fram kvaliteter och problem i stadsdelen i form av rekommendationer för framtida planering av området, omnämns kulturmiljön och kulturarv vid ett fåtal tillfällen.

Sammanfattningen fokuserar på samtida kulturvärden (*Mötesplatser* och *Knutpunkter*).

Kulturarv i form av vävstugor och hantverk samt byggnaden ”Lyktan” omnämns och i ett stycke lyfts explicit kulturarvet i form av planeringsideal från tiden när Kortedala byggdes när utrymmen för konstnärer fanns med i planeringen om området.

Separerade värden ej överlappande

Ett begränsat angreppssätt tillämpas i Kortedala KKA när det gäller överlappning mellan sociala, estetiska och kulturhistoriska värden. Värdena hålls separata, snarare än att framhålla hur de överlappar varandra (kulturhistoriska värden, sociala, estetiska), något som märks också i relation till genomförandet av KKA-Kortedala. Utifrån ett perspektiv på kulturarv (kulturmiljövärden) där ett vidare spektrum av immateriella uttryck också inkluderas under denna kategori kan man hävda att immateriella aspekter av kulturarv handlar om mer än ”ortnamn” eller ”sägner”, som exempelvis sociala praktiker, lokala identiteter, ritualer och kunskap som traderas från generation till generation, något som lyfts fram i den samtida diskussionen om kulturarv som förvaltning inför framtiden av sådana praktiker som ännu inte kategoriseras som kulturarv. Flera aspekter av en sådan tolkning av immateriellt kulturarv som finns representerade i materialet från workshopar och intervjuer i Kortedala (t.ex. relaterade till konst, hantverk osv.) återfinns inom ramen för det inventerade värdet: Skapande och medskapande kreativa verksamheter (se t.ex. s. 90 - 93 om vävandets kulturvärde) men återkommer inte i sammanfattningen av rapporten utifrån ett historiskt eller kulturarvsperspektiv.

Ett traditionellt angreppssätt

I Lindholmen-rapporten finns också svårigheter med att identifiera potentiella kulturarvaspekter av de kulturvärden som presenteras. Exempelvis presenteras festivaler, konstutställningar och ”performance arts” et cetera utifrån samtida kulturvärden och kategoriseras som: Mötesplatser och kulturella knutpunkter, och inte som kulturarv, samtida eller framtida. Detsamma gäller för delar av ett värde som: Estetiska värden, där exempelvis etablerade praktiker kopplat till estetiska uttryck och konst inte presenteras utifrån relation till historiska- eller kulturarvsvärden. Sammanfattningsvis reproducerar KKA-rapporterna ett traditionellt angreppssätt till kulturhistoriska värden och kulturarv; ett sätt som inom ramen för internationell forskning och diskurs karaktäriseras som eurocentriskt, expertdrivet och som fokuserar på det monumentala där det förflutna bevaras inför framtiden (Smith 2006). En sådan approach kan också sägas praktiseras genom en centralt kontrollerad kulturarvsvdiskurs bestående av expertdriven inställning avseende vad som kan och bör anses vara av kulturhistoriskt värde. Detta perspektiv tenderar att premiera europeiska värden omsatta i materiella miljöer (se t.ex. Björck s. 9).

Vad hände med delaktighet?

Utifrån ett genomförandeperspektiv är det därför möjligt att rikta kritik mot KKA-rapporterna med tanke på hur kulturarvsfältet ("heritage management") utvecklats med fokus vid mer inkluderande, mångfaldsfokuserade och demokratiska perspektiv på kulturarvsförvaltning (Smith 2006; Björck 2018) och hur stadsplaneringsfältet, inklusive metoder för att utvärdera kultur ur ett vidare perspektiv, utvecklats med fokus på samma "botten-upp" approach med tydligt delaktighetsfokus inklusive samtliga berörda parter (Duxburry & Jeannotte 2013). Detta för att förstärka fokus vid relationen mellan hållbarhet, kultur och kulturarvets roller i stadsplaneringen (Sörum, Berglund och Brembeck 2017). Vidare inventeras inte systematiskt de sociala och estetiska aspekterna av kulturhistoriska värden som presenteras i KKA-rapporterna. Överlappningar mellan dessa värden är tydlig i materialet som bl.a. ligger till grund för inventeringar kopplat till värdet: kreativa verksamheter på Lindholmen (s. 6) där bl.a. forskningsrapporten *Platsar kulturen i den nya staden* (Sörum, Berglund och Brembeck 2017) lyfter just relationen mellan de olika värdena och relationerna mellan historiska värden, miljön och de kulturella praktikerna på en plats. Detta kunde utvecklats mer i KKA-rapporterna. Den internationella forskningen på det här fältet pekar på hur det levda och levande kulturarvet erbjuder social och individuell identifikation (Smeets, 2004, 45), samt hur t.ex. UNESCO definierar immateriellt kulturarv: "*The 'intangible cultural heritage' means the practices, representations, expressions, knowledge, skills – as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith – that communities, groups and, in some cases, individuals recognized as part of their cultural heritage.*" (UNESCO, 2009). Eftersom kulturmiljövärdet främst inventerats och analyserats utifrån ett expertperspektiv, samt med fokus vid materiella aspekter av kulturarv (värdet kulturmiljö), reduceras möjligheter att samla information om dessa andra aspekter. Rekommendationer och sammanfattningar inkluderar inte dessa aspekter av kulturarv och kulturmiljö/historiskt värde. Ett möjligt undantag är rekommendationen att överlappa kulturvärdena: kreativa verksamheter och kulturmiljö i KKA-Lindholmen (s. 4 KKA-rapport Lindholmen) där författarna rekommenderar en koppling mellan kreativa verksamheter och kulturmiljö. De *immateriella kulturarvsaspekterna* finns inte representerade alls i de föreslagna rekommendationerna i KKA-Lindholmen eller sammanfattningen i KKA-Kortedala (i tematiseringen av inventeringen i Kortedala skrivs exempelvis: "[...] finns i området höga kulturmiljövärden", s. 109 men detta hänvisar till den utredning som Melica genomfört i området som fokuserar på materiella kulturvärden).

3b. Inventeringar av värdet mötesplatser i KKA-rapporterna

Med bred palett

I KKA-Lindholmen beskrivs underlaget för utvärdering av mötesplatser som bestående av ”[...] ett antal intervjuer med boende, verksamma och besökare och deras uppfattningar om mötesplatser på Lindholmen” (Lindholmen KKA s. 6). Utöver det insamlade materialet som gjordes specifikt för Lindholmen-KKA redovisas data från ett arkitekturpedagogiskt arbete på Lindholmens gymnasium (ca 40 tal unga medverkade) och information från stadsdelen Lundbys lokala utvecklingsplan (LUP). Inledningsvis i redovisningen av resultaten av datainsamling kring kulturvärdet mötesplatser, redovisar författarna en bred palett av inblickar i besökares och boendes uppfattningar om Lindholmen med utgångspunkt i frågor om befintliga och temporära mötesplatser. I enlighet med KKA-modellens utgångspunkter i en mer demokratiskt förankrad kulturplanering arbetar man med ”dialogbaserade” eller deltagande metoder som intervjuer för att samla in kulturdata. Som läsare får man ta del av information om mötesplatser både i mer allmän mening (t.ex. busshållplatser) och mer specifikt de av de intervjuade identifierade mötesplatserna med kulturellt innehåll (t.ex. teatrar, musikframträdande, bibliotek o.s.v.). Huruvida de intervjuade uppskattar sin möten med dessa mötesplatser eller upplever innehållet eller utbudet som undermåligt är oklart. Sporadiska kommentarer som tangerar besökarperspektivet anger inte något djupare värde vad gäller utvärdering av innehållet som erbjuds kopplat till mötesplatserna (någon nämner upplevelsen av att åka båt, vilket knappast bidrar till möjligheter att utvärdera konsekvenser av olika slag. Exempelvis finns få risker att möjligheterna för båtturer skulle försvinna).

Vad är en mötesplats med kulturellt innehåll?

Inledningsvis beskriver författarna hur en tredjedel av de intervjuade beskriver olika hållplatser som viktiga mötesplatser i området. Det kunde handla om buskurer och båthållplatser. Vidare beskrivs hur man genom att ställa frågan om de intervjuades uppfattning beträffande tillfälliga mötesplatser i området fick svar som pekade ut bland annat arrangemang som faller inom ramen för mat- och sportarrangemang med tydliga kopplingar till området. Det intressanta i det här stycket om datainsamling är närmast i relation till nästa rubrik som menar att för att samla in data som specifikt anknyter till mötesplatser med kulturellt innehåll i området, så ställdes frågor om knutpunkter för kultur. Att författarna skiljer på mötespunkter med kulturellt innehåll från t.ex. mötesplatser med fokus på sport och mat diskuteras inte. Varför *Street Food Markets* och *Volvo Ocean Race* inte utgör mötesplatser med kulturellt innehåll (mat utgör ofta en central del av kulturell identitet likväl som sport och fritid kan spegla olika gruppers likväl som en stads kulturella identitet i relation

till historia, politik och ekonomi) är oklart. En fiskrestaurang med musikframträdanden placeras också i kategorin tillfälliga arrangemang. Att fiskindustri och fisk tillhör lokalkulturella och historiskt relevanta aspekter med koppling till Lindholmen diskuteras inte, men samtidigt kan en enskild kommentar som att en ung kille menar att han saknar arabisk kultur lyftas in i ett stycke om mötesplatser med kulturellt innehåll i området. Vidare presenteras en rad okommenterade citat från intervjuer med besökare till eller boende i området där alltifrån soffor på biblioteket till större frågor om områdets karaktär eller bristande kvaliteter i relationer till säkerhet, mysighet, otrygghet o.s.v. För en läsare kan det framstå som oklart hur det här materialet kan ge insikter om kulturvärdet mötesplatser i Lindholmen eller om det är relevant data som kan bidra till konsekvensbeskrivningar med fokus på planerade projekt eller andra omvandlingsprocesser. Om något borde obearbetade data och spretighet i materialet föranleda en diskussion om metod, genomförande och analytiska utgångspunkter för arbetet.

Göteborgs moské ligger i området

Gällande metodtillämpning och medvetenhet i relation till kvaliteten på den kulturdata som samlats in för vidare konsekvensbeskrivning finns det en del saker som kan diskuteras vad gäller kulturvärdet mötesplatser. I Lindholmen-rapporten kan man läsa följande om det material i form av intervjuer som samlats i relation till värdet kulturella mötesplatser på Lindholmen:

Hösten 2017 genomfördes ett antal intervjuer med människor i olika åldrar och kön som bor, arbetar eller besöker Lindholmen för att få veta vilka mötesplatser de vistas på, gillar eller känner till. (Lindholmen s. 8)

Om den metodologiska ansatsen ”fångar det som förvaltningen vill studera” är inte en fråga som diskuteras. Ett exempel från KKA-rapporten på Lindholmen får illustrera detta. Det är ett exempel på den ”metodblindhet” som blir effekten av att inte förtydliga kunskapsmål i relation till val av metodologisk ansats och metodinsamling. Författarna beskriver först sina anspråk vid inventering av kulturvärdet mötesplatser (knutpunkt för kultur):

För att specifikt fånga de mötesplatser som har kulturellt innehåll ställde vi frågan ”Om jag här i området skulle leta efter en knutpunkt för kultur - vad skulle du tipsa mig om?” (s. 9)

En rad olika svar och exempel följer som hämtats ur de intervjuer som genomfördes på plats på Lindholmen apropå detta kulturvärde och vissa svar pekar på intressanta aspekter vad gäller huruvida informanterna egentligen vet vad de svarar på:

En ung kille säger att han gillar svenskarnas kultur, medan en annan ung kille saknar den arabiska kulturen. (s. 9)

Hur ska en läsare förstå det här svaret i relation till frågan som ställs? Är den unge killen en person som bor på Lindholmen? Har han en god kännedom om området? Är han engagerad i någon specifik verksamhet? Arbetar han i området eller besöker han tillfälligt området och letar efter exempelvis halalslaktat kött (Halal är den arabiska benämningen på vad som är tillåtet inom Islam)? Utan att i någon som helst mening utöva tolkningsföreträde i relation till den här specifika utsagan om Lindholmen kan konstateras att Göteborgs moské ligger i området, Center för språkin introduktion (där bl.a. arabiska är representerat) finns på Lindholmen, en rad olika restauranger som serverar arabisk mat finns i området och så vidare. Vad betyder ”arabisk kultur” som pekas ut i svaret och hur kan den förstås som ett uttryck för brist på densamma? Utan någon form av kontext blir den här typen av ögonblicksutsagor svårtolkade.

Kulturell mötesplats betyder olika saker

Samtidigt väcker den här typen av materialinsamling frågor av typen: Vilken access har forskaren eller tjänstepersonen som genomför enkäten till området och personer som rör sig och verkar i området? Det framkom även i diskussioner med tjänstepersoner som genomfört intervjuer på plats på Lindholmen att när de befann sig inne på det lokala biblioteket för att samla ”kulturdata”, och då ställde samma fråga som ovan, att de fick de svar av typen ”Finns det kulturella knutpunkter på Lindholmen?” eller att informanterna inte säger sig känna till några kulturella mötesplatser i området. Den typen av erfarenheter visar hur viktigt det är att fundera över vilka kunskapsanspråk som finns med metoderna som tillämpas, vikten av att känna till området som besöks och inventeras, samt inte minst de medverkandes förförståelse som i nästa steg kan påverka kvaliteten i svaren. Om ett bibliotek inte tolkas som en kulturell mötesplats i ett område av olika anledningar av personer som befinner sig på platsen kan det visa på att det finns ett behov av att se över frågeguider och att vara reflexiv i relation till metodval och genomförande för att stärka kvaliteten i den insamlade kulturdata som genereras via specifika metoder. En ”kulturell mötesplats” betyder eventuellt olika saker beroende av vem och vilka personer som svarar på frågan.

3c. Inventeringar av estetiska värden i KKA-rapporterna

Expertdrivet underlag av estetiska värden

Enligt en jämförelse och analys av de två KKA-rapporterna framstår de etablerade rutinerna vad gäller det estetiska värdet inte som tillräckliga. I Lindholmen-rapporten skriver författarna följande om tillämpade arbetssätt i relation till KKA: ”För att inventera varje värde krävs både en professionell bedömning, samtidigt som erfarenhet och upplevelse för stadens invånare är lika angelägen att fånga”. (KKA-Lindholmen, s. 6). Vidare presenteras hur texten om estetiska värden, d.v.s. det underlag som ligger till grund för KKA-Lindholmen rapportens rekommendationer med avseende på estetiska värden i områden, är skriven av en konstvetare och ger *ett explicit konstnärligt perspektiv* på miljön (s. 6, KKA-Lindholmen; Studie Lindholmen, Hagström 2017). I KKA-Kortedala beskrivs följande strategi för inventering av det estetiska värdet i relation till Kortedala: ”De estetiska värdena i stadsdelens kulturmiljöer beskrivs på ett tydligt sätt i Melicas rapport 'Kortedala - en kulturhistorisk stadsbildsanalys'. Därför refererar vi till denna rapport när det gäller dessa värden.” (Kortedala-KKA, s. 76). Det redogörs också för att det konsthistoriska perspektivet inte finns med i rapporten men att i framtida arbeten med KKA bör det ingå. Kapitlet om estetiska värden i KKA-Kortedala saknar helt material eller analys utifrån användarperspektiv eller praktiserande konstnärer. Inga upplevelserelaterade eller deltagandeperspektiv på befintlig konst eller estetiska verksamheter i relation till offentlig konst redovisas specifikt i relation till stycket om estetiska värden men det återkommer inslag kopplat till områdets estetiska kvaliteter i samband med genomgången av material från de workshops och intervjuer som genomförts i området tillsammans med skolklasser och arkitekturpedagoger. I delen som inventerar det estetiska värdet i KKA-Kortedala får man som läsare ta del av kortfattad information om ett antal offentliga konstverk samt i vissa fall namn på konstnär. Det estetiska värdet har i KKA-Kortedala reducerats till befintlig offentlig konst och innefattar inte andra former av estetik (t.ex. teater, festivaler, tal, språk, text etc.) och de estetiska värdena diskuteras inte utifrån kulturhistoriska värden.

Inventeringsmetodikens påverkan på resultat

Det saknas explicit diskussion och inventeringsmetodik i relation till det estetiska värdet i rapporterna och hur detta eventuellt påverkar sammanfattningar, rekommendationer (se KKA Lindholmen) eller tematisering (se KKA-Kortedala). Vad gäller KKA-Kortedala finns det estetiska värdet insprängt i sammanfattning och tematisering av KKA-materialet men där fokus framför allt är vid de två samtida kulturvärdena: mötesplatser och kreativa verksamheter. Referenser till estetiska aspekter av området framkommer framför allt i

paragraf 6, 7 (s. 108) och 9 (s. 109) där materialet i de två första fallen pekar ut områdets bristfälliga estetiska kvaliteter och upplevelser av att t.ex. det lokala torget förfallit i glömska. Det material som det hänvisas till i relation till estetiska värden av platsen är framför allt de studier som genomförts i samarbete med skolungdomar i området med hjälp av en arkitekturpedagog respektive kulturgeograf och materialet ger en delaktighetsbaserad inblick i hur människor i området upplever estetiska kvaliteter på platsen. Detta material återfinns som bilagor i slutet av rapporten och inte i analyserad form vilket försvårar analysen av KKA-Kortedala och de rekommendationer som baseras på tematisering av innehållet i inventeringen. Dessutom är inte huvudsaklig fokus i dessa arbeten att inventera estetiska värden i områden, utan tenderar att fokusera på mötesplatser vilket inte automatiskt leder till en inventering av relevanta aspekter i relation till estetiska värden.

Expertdrivet fokus

I KKA-Lindholmen formuleras sex antal rekommendationer avseende det estetiska värdet. Dessa rekommendationer bygger på expertdriven analys och utesluter därför andra perspektiv i analysen av dessa. Detta är särskilt angeläget att uppmärksamma. I KKA-Lindholmen skriver också författarna att *”När verksamhetens utövare försvinner kan mycket av de estetiska värdena gå förlorade, då dess innebörd och kontext berövas”* (s. 12 KKA-Lindholmen). Varför inte detta blir mer centralt i genomförande av KKA är oklart eller varför inte material samlades in för att komplettera det expertdrivna fokus som nu föreligger (se t.ex. s. 17 angående estetiska värden på Truckstop Alaskas bakgård eller garnfigurer i Götaverksområdet). Överlappningar med sociala, identitets-, eller kulturarvs/historiska värden i relation till estetiska värden - eller ett demokratiskt perspektiv på kultur- och kulturarvsförvaltning med anpassade metoder och underlag - har inte undersökts eller sammanställts i rapporterna.

Vems värde?

Vidare kan hävdas att i likhet med mycket av den forskning som utförts med fokus vid kulturverksamheter som tenderar att fokusera på relationen mellan ekonomiska och ”kulturella” värden (icke-ekonomiska värden inom kreativt arbete) kan det vara viktigt att mer specifikt adressera vad exakt ett kulturellt värde i relation till kreativa verksamheter som i exemplet med Lindholmen-KKA kategoriseras inom ramen för matrisens estetiska värde skulle betyda. I någon mening hänger detta samman med vikten av att förstå och metodiskt samla in data för att inventera och analysera praktikers egna uppfattningar av vilket värde deras verksamheter producerar och vilket värde dessa verksamheter producerar utifrån ett brukar- eller besökarperspektiv (gemenskap, identitet, annat). Att utveckla medvetenheten kring de olika värdenas relativa och kontextuella betydelse, utifrån olika intressenters

(stakeholder) perspektiv, skulle kunna bidra med en mer djupgående analys och bidra med kunskap i relation till frågor om ”vems värde”, ”vems röst blir hörd” och ”vem för talan för detta specifika värde” (Banks, M., 2017. *Creative justice: cultural industries, work and inequality*. London: Rowman & Littlefield; Banks, M., 2015. Valuing cultural industries. In: K. Oakley and J. O’Connor, eds. *The Routledge companion to the cultural industries*. Abingdon: Routledge, 35–44).

Vidga utvärderingsprocessen

I föreliggande text har redovisats hur kulturförvaltningen fått i uppdrag att arbeta med ett vidgat kulturbegrepp (se t.ex. Kulturprogram Göteborgs stad) och där utgå från ett angreppssätt på kulturvärden som relaterar till ett dialog- och delaktighetsbaserat utvärderingsarbete som går i linje med hur internationella och nationella aktörer definierat ett behov av att vidga utvärderingsprocesser i relation till kulturvärden. Detta skiljer sig således från hur detta tillämpats i genomförandet av KKA-rapporterna där materialet om estetiska värden tenderar att vara uteslutande expertdrivet. Expertkompetensen som tillämpas i de två KKA-rapporterna och perspektiven (ett ”kulturhistoriskt” i KKA-kortedala och ett ”konstnärligt” i KKA-Lindholmen) är olika i de två rapporterna.

3d. Inventeringar av kreativa verksamheter i KKA-rapporterna

Fokus på Karlavagnsgatan

I KKA-Lindholmen beskrivs inventeringen av värdet kreativa näringar, som framför allt bestående av ett antal inventeringar av kulturverksamheter i området, genomförda av tjänstemän från Göteborgs stad. Flera av dessa fokuserar tydligast på Karlavagnsgatan med omnejd. Vad detta får för effekter på det totala insamlade materialet om detta värde diskuteras inte. Kartläggningarna av områdets kulturliv och kreativa verksamheter, har skett genom intervjuer med verksamma aktörer i området och man har identifierat ett antal värden för närings- och kulturlivet i området: en tillåtande och alternativ karaktär, funktionella attribut, samarbeten och nätverk, låga hyror och det geografiska läget (KKA-Lindholmen s. 22). De slutsatser som presenteras i rapporten bygger på att kulturverksamheter och kreativa näringar i området fungerar som mötesplatser, möjliggör nätverkande och ger arbetstillfällen, och att verksamheterna skapar ekonomiska och sociala värden, lokalt och för hela staden. I likhet med t.ex. inventeringen av estetiska värden består materialet till allra största del av ett expert- och tjänstemanna-perspektiv. Dessutom har inventeringen skett med intervjuer med aktiva och verksamma aktörer i området och saknar nästan helt erfarenheter och upplevelser utifrån ett medborgarperspektiv, medlemskap eller besökar-upplevelser av någon av de inventerade

verksamheterna. T.ex. intervjuades endast tre besökare i rapporten *Inventering av näringsliv- och kulturliv på Karlavagnsgatan med omnejd* (Stadsbyggnadskontoret Göteborg 2016).

Detta kan ställas i relation till hur man i KKA-Lindholmen rapporten definierar värdet: kreativa verksamheter, genom att specifikt lyfta fram "[...] värden i form av mental och fysisk tillgänglighet till kultur, dvs. människors möjlighet att utöva och ta del av konst och kultur" (KKA-Lindholmen s. 23). Den typen av data är inte något som presenteras mer generellt i rapporten, utan fokus är på de som är professionellt aktiva i någon av de verksamheter som presenteras i materialet. D.v.s. det är värden av mental och fysisk tillgänglighet till kultur utifrån de aktiva kulturutövarnas perspektiv som inkluderas i texten.

Är inventerade verksamheter - kreativa verksamheter?

Ytterligare en aspekt som kan vara värd att uppmärksamma i relation till det insamlade materialet som ligger till grund för de rekommendationer som kulturförvaltningen lyfter i samband med värdet: kreativa verksamheter, är att det inte är klart hur stor andel av de inventerade verksamheterna som explicit är just kreativa verksamheter. T.ex. består inventeringen av verksamheter på Karlavagnsgatan som genomförts på uppdrag av *Stadsdelarna i Älvstaden och Älvstranden Utveckling AB* endast delvis av kreativa verksamheter medan övriga utgörs av mat- och restauranger, däcksfirmor, återförsäljare o.s.v. KKA-Lindholmen skulle kunna utveckla diskussionen om det insamlade materialet som ligger till grund för rekommendationerna med avseende på värdet kreativa verksamheter, samt vilka eventuella brister som föreligger exempelvis beträffande deltagarperspektiv samt representation av befintliga verksamheter i området totalt sätt i relation till kulturvärdet. Metoder för kulturdatainsamling skiljer sig tydligt mellan de olika rapporter som KKA-rapporten bygger sina antagande på, vilket också bör kommenteras (t.ex. skiljer sig frågeguider åt både beträffande fokus och typ av frågor som använts vid insamlingstillfällena, vilket gör det svårt att jämföra materialet och kvaliteten).

Nyckelaktörer på plats

På ett liknande vis som med KKA-Lindholmen genomfördes inventeringar av kreativa verksamheter i Kortedala. Värdet: skapande och medskapande kreativa verksamheter, näringar eller aktiviteter, undersöktes genom att intervjua nyckelaktörer på plats. Genom att identifiera en mångfald aktörer har man, i likhet med Lindholmen, identifierat ett stort antal aktörer och en mångfald av olika verksamheter som på olika sätt bidrar till området (ekonomiskt, socialt och kulturellt) samt utmaningar för dessa aktörer. Det finns även överlappningar vad gäller möjligheter för de verksamheter som ingår i datainsamlingen i Kortedala med de som medverkade i inventeringen i KKA-Lindholmen. Inventeringen har

också i KKA-Kortedala skett via intervjuer med aktiva och verksamma aktörer i området och saknar erfarenheter och upplevelser utifrån ett medborgarperspektiv, medlemskap eller besökarupplevelser. Varför det förhåller sig på det viset är oklart men författarna nämner angående inventeringen av två andra kulturvärden: ”De två kulturvärdena: permanenta eller tillfälliga strukturer för mötesplatser och sociala och kulturella knutpunkter och identitetsskapande värden och symboler, har även undersökts via en mindre studie, vilken består av intervjuer med ett dussintal medborgare som ställt upp på en intervju på några av de offentliga platserna [...]” (KKA-Kortedala 2017: 7). Huruvida det fanns någon anledning till att det inte genomfördes några intervjuer med medborgare i relation till kulturvärdet: kreativa verksamheter, diskuteras inte. Inte heller vad detta eventuellt fick för konsekvenser vad gäller rekommendationer eller konsekvensanalytiska överväganden.

Otydlig kategorisering

Till skillnad från datainsamlingen på Lindholmen har man i KKA-Kortedala aktivt valt att fokusera på hela området i sin inventering. Det uppstår dock en del frågor i samband med en genomläsning av rapporterna som har att göra med hur kategoriseringarna av de aktuella verksamheterna gått till. Det är t.ex. förvirrande hur en verksamhet som vävstugor - inventerad som värdet: kreativ verksamhet, där de medverkande explicit pratar om sin verksamhet som en mötesplats, viktig som kulturbärare och kulturarv, bidrar till identitetsskapande över generationer i området, samt estetiskt avancerade praktiker - inte också inventerades som kulturarv, estetiskt värde eller identitet. I utvärderingen av KKA-rapporterna har man till viss utsträckning inte lyckats identifiera mångfalden av kulturvärden (se även diskussionen under rubriken: Inventeringar av identitetsvärden i KKA-rapporten) eller implementera en mer inkluderande och demokratiskt förankrad process för inventering av kulturvärdet: kreativa verksamheter. Möjligheter att fördjupa analys av kreativa verksamheters kulturvärde(n), exempelvis via systematisk insamling av erfarenheter från besökare/deltagare från områdenas kreativa verksamheter eller deltagande i konst- eller estetisk verksamhet hade adderat ytterligare viktigt material. De närvarande mötesplatserna i områdena med religiösa-, idrotts- eller kreativa inslag och med etnicitets-, generations-, eller genusrelaterade associationer hade också kunnat bidra med insikter i områdets många kreativa verksamheter som varit värdefulla för att vidareutveckla de tematiseringar eller rekommendationer som författarna sammanfattar i slutet av KKA-rapporterna.

3e. Inventeringar av identitetsvärden i KKA-rapporterna

Otillräckliga rutiner

Enligt utvärderingen av de två KKA-rapporterna framstår rutinerna vad gäller värdet: identitetsskapande värden och symboler, inte som tillräckliga. I KKA-Kortedala beskriver författarna en strategi för inventering av identitetsvärdet i Kortedala bestående av dels intervjuer av nyckelaktörer på plats (identifierade genom observationer på plats och tips från stadsdelsförvaltningen Östra Göteborg), dels intervjuer med ca 15 medborgare som samlats in på plats vid någon av de offentliga platser där tjänstepersoner befunnit sig under inventeringsprocessen. Därutöver anges observationer på plats samt litteraturstudier som källor avseende identitetsvärdet. Stycket om identitetsvärdet i KKA-Kortedala inkluderar således material utifrån ett användarperspektiv (intervjuer med medborgare) och praktikperspektiv i relation till de intervjuade verksamheterna som kategoriseras inom identitetsvärdeskategorin i rapporten. I kapitlet som samlar materialet relaterat till identitetsskapande värden i KKA-Kortedala sammanställs två intervjuer med ”nyckelaktörer” på plats (Bostadsbolaget och Kortedala museum), en avhandling med fokus vid tillkomsten av Kortedala som ny stadsdel med fokus vid kön, klass och status relaterat till lokalidentitet, samt delar av de femton intervjuer som genomförts på plats av författarna till rapporten.

Varför detta urval?

Hur de angivna observationerna gått till eller hur de genomförts för att identifiera relevanta aspekter kopplat till inventering av kulturvärdet: Identitetsskapande värden och symboler, framgår inte av rapporttexten. Varför bara *Kortedala museum* och intervjun med *Bostadsbolaget* angående det lokala landmärket byggnaden ”Lyktan” finns representerade som nyckelaktörer i Kortedala vid inventering av identitetsvärde diskuteras inte. Varför exempelvis inte Kortedala Kyrka (religion), eritreanska föreningen (etnicitet) eller Bakfickan (träffpunkt för äldre) inkluderas i kategorin identitetsvärde förklaras inte heller. De placeras i kulturvärdet mötesplatser. Men hur de relaterar till identitet, etnicitet och området, platser eller den fysiska omgivningen beskrivs ej. I kapitlet om identitetsskapande värden och symboler reduceras materialet från intervjuer med nyckelaktörer till historiska kulturmiljöer och museiverksamhet (se s. 97 - 102) vilket reducerar möjligheter att samla information om andra aspekter. Detta vägs delvis upp av litteraturstudier med fördjupande etnografiska studier som tar fasta på klass, status och könsaspekter och hur dessa påverkar relationen till området och lokalidentitet. Någon motsvarande fördjupning vad gäller inventering av värdet görs inte utifrån dagens förhållande utan mer anekdotiska aspekter inventeras via de femton intervjuer som genomförts på plats med medborgare. Huruvida dessa medborgarintervjuer genomförts

med boende eller besökare framkommer inte på ett systematiskt vis, vilket torde påverka resultatet i relation till inventeringen av identitetskapande värde och symboler.

Om intervjufrågor

När det gäller intervjufrågor för genomförande av intervjuer med nyckelpersoner är dessa inte specifikt anpassade för att inventera identitetsrelaterade aspekter utan följer en mer generisk mall avsedd för inventering av närings- och kulturliv (se KKA-Kortedala 2017: 7) med frågor som bl.a. tangerar antal besökare, hur länge lokalen nyttjats och fördelar/nackdelar med lokalen (plus ett antal ytterligare frågor som tangerar verksamhetens relation till området). Det saknas diskussion om hur dessa frågor inventerar identitetsvärden. I stycket som presenterar inslag från de femton genomförda intervjuerna med medborgare är det oklart vilka frågor som ställts och hur detta påverkat materialet. Frågorna redovisas inte specifikt utan en läsare får tolka det som att det handlar om en fråga om: ”Vad skulle du visa av Kortedala för en besökare?”, mindre explicita aspekter kopplat till berättelser om Kortedala, samt kulturmiljön. Det är oklart om dessa teman dykt upp spontant under intervjuerna eller om de specifikt efterfrågats. Utifrån det relativt begränsade ”medborgarperspektivet” argumenterar författarna, med stöd i Gunnemarks avhandling kring Kortedalas äldre lokalidentitet som kopplades till bl.a. det moderna folkhemmet, att stadsdelen inte längre verkar vara en del av en större berättelse utan är mer splittrat och oroligt. Det är svårt att inte fundera på hur mycket ett sådant relativt begränsat urval och material egentligen kan säga om dagens lokalidentitet. Författarna problematiserar också bristen på djupanalys vad gäller kategorin identitetsvärde i rapporten.

Fördjupa analysen

I sammanfattningen av Kortedala-rapporten (Tematiseringen av inventeringen 2017: 105) lyfts identitetsvärdet upp som en viktig punkt (tema 12): En identitet baserat på känslor av utanförskap, (låg) status och (arbetar) klass, menar författarna, färgar fortfarande området medan kön inte längre spelar så stor roll. Vilka belägg som finns för slutsatserna är oklart. Och varför frågor om t.ex. etnicitet eller ålder inte sammanfattas under kategorin identitet utan istället diskuteras som inslag i mötesplatser och kulturella knutpunkter (ibid. 2017: 105) medför att det blir svårare att samla material kring dessa aspekter av identitet. Mångfald och konflikt i materialet pekar på behovet av att fördjupa analysen av identitetsprocesser och gränsdragningar mellan olika kulturella och sociala grupper. Inte heller till exempel vävstugor (identitet associerat med kunskap, tradition, kulturarv) och religiösa verksamheter (identitet och religiös världsbild) analyseras som del av identitetsvärdet i matrisen, utan diskuteras/tematiseras som kulturverksamheter och inventeras som mötesplatser. Analysen av

KKA-inventeringen pekar på att mer fakta behövs för att bättre kunna analysera identitetsvärden bland de kulturvärden som lyfts fram i KKA-rapporten (se t.ex. diskussion om identitetsvärde associerat med kreativa verksamheter, kulturarv osv. i Sörum, Berglund och Brembeck 2017).

Behov av djupanalys

KKA-Kortedala avslutas med en sammanfattande tematisering av de viktigaste resultaten av inventeringen där kulturvärden och kvaliteter, likväl som identifierade problem i området lyfts fram. Förslag återges som anger förbättringspotential (öka kulturvärde/förvalta kulturvärde) i framtida planering för området. Identitet adresseras explicit vid ett tillfälle (*Identitet i förändring - vikten av att vara en del av en större berättelse*) och baseras där på samtida identitetsvärden (eller bristen på sådana) och möjligheter att knyta an till en ny sammanhängande, positiv, lokalidentitetsberättelse liknande den som karaktäriserade området i dess tillkomstfas med fokus vid folkhemmet, nybyggaranda och engagemang. Således kombinerar författarna på ett förtjänstfullt vis samtida värden och historiska aspekter av identitet kopplat till området och kombinerar expertdriven analys med om inte dialog- så medborgarperspektiv på identitetsaspekter i kulturkonsekvensanalysen av Kortedala. Men samtidigt understryks behovet av mer djupanalys, metodologisk medvetenhet för att styrka analys och inventering av detta värde. Den etnografiska metoden och angivna litteraturstudier med fokus vid invånarnas lokalidentitet pekar tydligt på behov av metodologiska insikter i inventering av kulturvärden, där sådana aspekter som kön, klass, etnicitet osv. spelar en central roll. Rapporten kunde även ha expanderat analysen av identitetsaspekter till att inkludera mångfalden av existerande identitetsvärden i materialet som i den här versionen tematiserats under andra kulturvärden. Brukarperspektiv på de nyckelaktörer som anges i kapitlet om identitetsvärde saknas.

Inga intervjuer med nyckelaktörer på Lindholmen

I KKA-Lindholmen beskriver författarna en strategi för inventering av identitetsvärdet på Lindholmen bestående av intervjuer och samtal med invånare (26 st.), samt texter från kulturmiljöutredningar och andra utredningar (SDF Lundbys lokala utvecklingsplan) (KKA-Lindholmen 2018: 6 resp. 2018: 24). Författarna har alltså inte som i KKA-Kortedala genomfört intervjuer eller andra deltagarbaserade inventeringar med nyckelaktörer i området utan lutar sig mot tidigare utredningar för inventering av identitetsskapande värden och symboler utöver de som kartläggs via intervjuer med ”invånare”. I rapporten diskuteras inte tillvägagångssättet och eventuella brister i angreppssätt och förutsättningar med det tillgängliga underlaget.

Fokus på materiella aspekter av identitetsvärde

I sammanfattningen av de genomförda intervjuerna framkommer det att värdet:

Identitetsskapande värde och symboler, främst inventerats och sammanställt med fokus vid materiella aspekter av identitet som associerat till ”monumentalt” och expertdefinierade symbolvärden (t.ex. Lindholmen, kajstråket, Eriksberg), vilket reducerar möjligheter att samla information om andra aspekter vilka identifierats som viktiga i den angivna definitionen av kulturvärde identitet i KKA-matrisen, som till exempel icke-visuella territorier eller triviala platser (se ovan). Identitetsvärdets koppling till materiella aspekter av identitet, i KKA-Lindholmen associerat till expertdriven värdering i befintliga lokala utvecklingsplaner, och reduktion av inventering av identitetsvärdet i Lindholmen-området till en till synes enhetlig kategorisering som ”äldre arbetarklassidentitet” och fysisk miljö av kulturhistoriskt värde, begränsar möjligheterna att inventera detta värde i relation till andra identitetsaspekter i området.

Fördjupa analysen om Lindholmens identitetsvärden

I den sammanfattning och de rekommendationer som förs fram från Kulturförvaltningen lyfts nästan enbart aspekter av identitet fram som associeras till fysiska byggnader och historiska lämningar, kaj och hamn, samt arbetarklassidentitet som något att ta med sig i den framtida planering för området. Dessa rekommendationer lutar tungt mot expertdriven analys i de angivna utredningarna och vägs inte upp av mer dialogbefrämjande eller medborgarperspektiv med tydlig demokratiska inventeringsmetoder. Mångfald och konflikt i materialet där andra aspekter framkommer lyser inte igenom i de rekommendationer för området som formulerats. Relationen mellan kulturhistoriska värden och framväxande nya identitetsaspekter på Lindholmen diskuteras inte. Detta pekar på behovet av att fördjupa analysen av identitetsprocesser och gränsdragningar mellan olika kulturella och sociala grupper. Inte heller till exempel konstnärliga verksamheter (identitet associerat med kunskap, tradition, kulturarv, estetik) analyseras som en del av identitetsvärdet i rapporten, utan diskuteras/tematiseras som kreativa verksamheter och inventeras som sådana. Analysen av KKA-inventeringen pekar på att det saknas fakta för att helt kunna identifiera identitetsvärden bland de kulturvärden som lyfts fram i KKA-rapporten (se t.ex. diskussion om identitetsvärde associerat med kreativa verksamheter, kulturarv osv. i Sörum, Berglund och Brembeck 2017). Inte heller sådana aspekter som framkommer i intervjuer med människor i området som tangerar identitetsskapande värden som till exempel matkultur och kunskap och lärande presenteras som inslag i identitetsskapande värde. Subkulturella identitetsprocesser som exempelvis överlappar insamlat material om estetiska värden i området och som inventerats enligt andra

instruktioner med nyckelaktörer (Truckstop Alaska, Karlavagnsgatans konstnärateljéer, Göteborgs Filmstudios) återfinns inte i stycket om identitetsskapande värden. Obefintliga inventeringar av identitetsrelaterade aspekter kopplat till frågor om konstutövande, etnicitet, status, religion eller andra dimensioner kan leda till ett reducerat perspektiv på värdet: identitetsskapande värde och symboler. I de rekommendationer för fortsatt utveckling av Lindholmen-området finns inga specifika rekommendationer kopplat till frågan om lokalidentitet som tydligt lyfter fram existerande sociala identiteter eller immateriella aspekter av identitet, utan det är framför allt aspekter som bygger på expertdriven utvärdering av de fysiska attributen och karaktären i området där det är relationen till de kulturhistoriska dimensionerna som är i fokus. Metodmässigt kombinerar författarna expertdriven analys med ett medborgarperspektiv på identitetsaspekter i kulturkonsekvensanalysen av Lindholmen. Men man exkluderar relevanta nyckelaktörer i området och det saknas relevant definition av deltagare i det insamlade intervjumaterialet; exempelvis finns det ingen diskussion eller information om de intervjuades relation till området, huruvida de är aktiva i någon verksamhet i området eller om de enbart är på besök.

Inkludera mångfalden av identitetsvärden

Författarna diskuterar inte heller behovet av mer djupanalys eller metodologisk medvetenhet för att styrka sin analys och inventering av detta värde. Rapporten kunde även ha expanderat analysen av identitetsaspekter till att inkludera mångfalden av existerande identitetsvärden i materialet som i den här versionen tematiserats under andra kulturvärden (se t.ex. *Kreativa verksamheter* och *Mötesplatser*). Brukarperspektiv från ”nyckelaktörer” om identitetsvärde saknas (detta material kategoriseras framför allt under kreativa verksamheter). Möjligheter att fördjupa analys av identitetsskapande värde, exempelvis via systematisk insamling av erfarenheter från besökare/deltagare vid några av Lindholmens kreativa verksamheter eller deltagande i konst- eller estetisk verksamhet hade adderat ytterligare viktigt material. De närvarande mötesplatserna i området med religiösa inslag eller etnicitetsrelaterade associationer hade också kunnat bidra med insikter i områdets sociala identiteter.

4. Avslutande diskussion och framåtblickande

Det finns inget officiellt dokument eller arbetsdefinition av vad Kulturkonsekvensbegreppet eller Kulturkonsekvensverktyget ska vara, hur de fem kulturvärdena i matrisen definierats i

relation till vedertagna definitioner eller hur det ska användas i praktiken. Den avslutande diskussionen och de framåtblickande reflektionerna baseras därför uteslutande på de två KKA-piloterna. Det avslutande resonemanget är uppdelad i två delar: Dels en diskussion som tangerar utgångspunkten att utvärdera definitioner och inventeringar av kulturvärden så som de presenterats i KKA-rapporterna, dels en diskussion med utgångspunkt i reflektioner kring målet med en mer inkluderande kulturförvaltning.

4a. Definitioner av kulturvärden

Vid en jämförelse med internationellt erkända dokument som t.ex. Burradokumentet <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> eller English Heritage dokumentet (<https://historicengland.org.uk/images-books/publications/conservation-principles-sustainable-management-historic-environment/conservationprinciplespoliciesandguidanceapril08web/>) blir det tydligt att KKA-matrisens kulturvärden påminner om de som förekommer i dessa två dokument där kulturhistoriska värden värderas utifrån kulturell betydelse, estetiskt värde, historiskt värde, vetenskapligt värde, socialt värde, andligt/spirituellt värde och ”communal” eller motsvarande matrisens identitetsvärde. Men, det finns en stor skillnad som är viktig att poängtera vad gäller framför allt genomförandet - och sedermera presentationen av de rekommendationer som framförs i KKA-rapporterna efter genomförda inventeringar - och det är att när Burradokumentet (Burra Charter s. 80) och English Heritage dokumentet (Conservation principles s 28- 31) framhåller överlappningar mellan sociala värden och historiska värden, samt estetiska och ”communal” värden, görs i KKA-rapporterna åtminstone i praktiken en tydlig distinktion. Eller kanske hellre distinktioner i plural mellan samtliga inventerade kulturvärden. Detta är ett genomgående problem i båda KKA-rapporterna.

Åtskilda eller överlappande kulturvärden?

De kulturvärden som inventerades i pilotprojekten analyserades och inventerades som åtskilda värden - t.ex. en grupp av kvinnor som väver tillsammans inventerades som kulturell verksamhet men inte som kulturarv, identitet eller estetiskt värde - och inte utifrån överlappningar mellan de olika värdena i relation till sitt undersökningsobjekt, kulturella aktivitet eller verksamhet. Detta medför att en rad olika möjliga undersökningar och inventeringar i relation till potentiella överlappningar av värden tillskrivna till enskilda kulturvärden inte genomfördes. Det finns ingen diskussion om detta förfaringssätt i KKA-

rapporterna. Under respektive rubrik beskrivs tydligare vad detta innebär. Där diskuterades hur inventeringen av de olika kulturvärdena presenterades i KKA-rapporterna och därför upprepas det inte här. Sammanfattningsvis innebär det bl.a. att definitionerna och inventeringarna av aspekter av de olika kulturvärdena är bristfälliga och behöver kompletteras. T.ex. beskrivs kulturmiljö som ett värde med immateriella värden (sociala, estetiska) men detta undersöks i praktiken inte i KKA-rapporterna som snarast utgörs av konventionella expertdrivna inventeringar. Liknande aspekter påverkade inventeringarna av estetiska värden och även kulturella verksamheter, vilket medför svårigheter att samla information om dessa värden. Detta förfaringsätt påverkar även de rekommendationer och tematiska sammanställningar som presenteras i KKA-Lindholmen och KKA-Kortedala.

Breddningen av kulturvärden

Ett viktigt delmål med arbetet med KKA var att bredda antal kulturvärden som inventeras inom stadens kulturplanering. Utifrån sitt uppdrag har man adderat kulturella mötesplatser, estetiska värden, kreativa verksamheter och identitet - alla utifrån ett kulturellt synsätt. Denna breddning har påverkat resultaten av de genomförda KKA-piloterna och detta på två sätt; a) dels blir det tydligt i relation till de kulturhistoriska värdena som inventerades utifrån ett expertdrivet fokus och mer konventionella metoder, b) dels i relation till den brist på kulturarvs- och historiska värden som utvärderades i relation till de andra fyra kulturvärden som inventerades. Fokus kom istället att hamna vid samtida och sociala aspekter av områden som inventerades.

Inventering nära BKA och SKA

På ett mer övergripande plan kom inventeringen av de både områdena Kortedala och Lindholmen, med undantag för de kulturhistoriska och estetiska värdena, att hamna nära de frågor och aspekter som ingår i de liknande verktygen barn- och social konsekvensanalys. Detta får konsekvenser eftersom kulturella perspektiv på kulturvärden skiljer sig åt från sociala. I t.ex. KKA-Kortedala finns exempel på hur inventering och tematisering av insamlade data tenderar att fokusera på aspekter som säkerhet och barns mer allmänna tillgång till platser i det urbana rummet, något som inte per definition har att göra med kulturvärden. Samtidigt kanske detta också återspeglas i det faktum att det inte finns några data om brukarperspektiv på kulturvärden som estetik och kulturmiljö. Det kan ha att göra med att ansvariga för sammanställningen av det insamlade materialet och analyserna inte haft tillgång till fullständig kunskap om de olika kulturområdena som inventerats, vilket i sin tur

kan bero på kulturförvaltningens ekonomiska och tidsmässiga förutsättningar för projekten. De två KKA-piloterna har som nämnts i inledningen sammanställts under snäva ramar.

4b. KKA som inkluderande kulturförvaltningspraktik

En viktig utgångspunkt för arbetet med KKA har varit ett inkluderande perspektiv med avseende på inventeringen av kulturvärden i den vida mening som anges i den matris över de fem värden som återfinns i KKA-rapporterna. Detta är centralt, betänkt hur kulturarvs- eller kulturvårdsplanering i viss mån har kritiserats för att närmast fungera som ett medvetet eller omedvetet förtryckande verktyg i relation till t.ex. marginaliserade samhällsgrupper samt fungerat som en expertdriven praktik för värdering av vad som benämns som historiskt och kulturellt värdefullt (Ashworth, Graham & Tunbridge 2007).

KKA har delvis bidragit till mer demokratisk samhällsplanering

Genom arbetet med KKA, t.ex. via intervjuer, workshops, samtal och arkitekturpedagoger, har information samlats in och sammanställts i de två KKA-rapporterna med utgångspunkt utifrån lokalinvånare, barn, vuxna och äldre som deltagit i arbetet med att samla in kulturdata. I den meningen har KKA som praktik bidragit till en mer inkluderande kulturförvaltningspraktik och mer demokratisk samhällsplanering. Detta bör förstås i ett sammanhang där kulturförvaltningens rutiner tidigare framför allt varit baserade på expertdriven analys och utvärdering av kulturhistoriska värden.

Hur ska alla ha möjlighet att delta?

Hur kan man då engagera medborgare i de processer som beskrivs i rapporterna och de metoder som tillämpades för att inventera och samla kulturdata? I bägge dokumenten lyfts detta fram som viktigt. Kulturarvets och andra kulturella värden beskrivs i termer av allmänintressen eller åtminstone att medborgare ska inkluderas i stadsplaneringen i relation till dessa. Alla ska ha möjlighet att delta. Men vid en genomläsning av rapporterna får en läsare egentligen inte reda på hur det ska gå till i praktiken, åtminstone inte utifrån en diskussion om hur de tillämpade metoderna och inventeringarna utgör lämpliga insamlingsmetoder eller huruvida genomförandet sker via lämplig kompetens bland de som arbetat med insamlingen. Delaktighetsidén baseras på antagandet att kulturvärden och kulturarv skapar och utgör ett positivt värde för invånare och medborgare i allmänhet, och lokalinvånare och verksamma i synnerhet. Men, eftersom värdena i matrisen dels är abstrakta och svårfångade, dels komplicerade att definiera (och även, som det visat sig i genomgången i den här rapporten, i hög grad expertrelaterade och därmed exkluderande), är det svårt att veta om detta uppnåtts.

Utveckla diskussionen om kulturvärde

Centralt här skulle kunna vara att utveckla en diskussion kring begreppet kulturvärde så som det används i KKA-matrisen. Förstår man kulturvärden (oavsett om det handlar om t.ex. estetiska värden eller identitetsvärden) som statiska och inneboende (i en byggnad, ett konstverk, ett bostadsområde) eller är det något som förändras? En tolkning är att i och med att fler kulturvärden inventeras i den form som tillämpats via KKA-matrisen och de fem värden som presenteras där bidrar detta till att förstå dokumentet som ett utvidgat kulturbegrepp. Något som därmed relativiserar synen på vad kulturvärde skulle kunna vara i den benämningen, men samtidigt förblir definitionerna svårtolkade i relation till vilka intressen som får definiera vad dessa utökade kulturvärden är och hur de eventuellt kan tas i anspråk i samband med samhällsplanering, stadsutveckling och kulturförvaltning. Om ingen gemensam grund anges för att förstå varken kulturhistoriska eller andra kulturvärden hur ska dessa ”konsekvensanalyseras” förutom att de inventeras som existerande på en grundbasis bestående av en ögonblicksbild genererad av expertis och tillfälligt tillgänglig allmänhet? Och, relaterat till detta; hur ska dessa inventerade kulturvärden förstås i relation till staden, regionen, o.s.v. som såklart genomgår förändringar hela tiden? I matrisen finns en angiven skala i riktning mot större enheter (byggnad/plats, område, o.s.v.) men hur dessa ”skalenheter” ska förstås i relation till varandra eller för den delen en föränderlig global värld som påverkar samtliga ”skalenheter” och kulturvärden är oklart. Finns det uttalade eller outtalade konflikter mellan dessa eller mellan olika värden?

Konsten att få människor att delta

En viktig aspekt kopplat till inkluderandeperspektivet som inte heller lyfts till diskussion i de två KKA-rapporterna är frågan varför människor väljer att delta eller engagerade sig i en KKA-process eller vilka svårigheter det kan finnas att få människor att delta. Följdfrågan blir förstås vilka incitament har de som deltagit i processerna att göra det och vad kan göras för att utveckla den delen av KKA-praktiken och i vilken riktning kan och bör delaktighetsaspekten av praktiken utvecklas. En annan aspekt handlar förstås om relevansen för delaktighetsbaserade eller inkluderande perspektiv på sådana aspekter av insamlade kulturdata som utgör privata resurser, men det är en diskussion som inte tas upp i den här utvärderingen. Men detta bör tas upp till diskussion i relation till kulturförvaltningen och offentliga resurser.

Mer inkluderande kulturförvaltning

Kulturarvsfältet har utvecklats i teori och praktik, både internationellt och nationellt, med en tidigare fokus vid platser av tydligt historiskt och kulturellt värde, med fokus vid autenticitet, till att utforska och fokusera även immateriella aspekter av kulturarv och kultur i den urbana

miljön (se t.ex. <http://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/VisionTankesme1200RapportSvKDok.pdf>). Detta är en perspektiv- och praktikförskjutning som observerats både i internationell policy och inom svensk kulturvård (se t.ex. UNESCO 2003; Björck 2019). Kulturarvsforskare som t.ex. Smith och Ashwort menar att det finns goda argument för en mer inkluderande, mångfaldsinriktad och demokratisk approach inom kulturförvaltning (Ashworth, Graham & Tunbridge 2007; Smith 2006) och att inkluderande modeller för kulturförvaltning och kulturvård, samt relationen till stadsplanering, kan erbjuda nytt utrymme för fler aspekter av kultur att bidra till utvecklingen (Ashworth, Graham & Tunbridge 2007). För att verktyget KKA bättre ska kunna medverka till en sådan utveckling i Göteborg behöver det förtydligas.

4c. Punktlista för vidare utveckling av KKA

Under den här rubriken presenteras i punktform fyra teman eller rubriker under vilka centrala aspekter lyfts fram som kan bidra till att utveckla kulturkonsekvensanalys (KKA). Dessa rubrikers innehåll bygger i sin tur på aspekter som framkommit i olika delar av utvärderingen av de två KKA-rapporterna. De fyra rubrikerna är: 1. Definitioner och avgränsningar; 2. Metod och presentation; 3. Användarperspektiv; och 4. Kompetens.

1. Definitioner och avgränsningar

För att utveckla metoden och begreppet KKA bör kulturkonsekvensanalys definieras i relation till befintliga konsekvensanalyser (t.ex. social konsekvensanalys och barnkonsekvensanalys). Hur skiljer sig KKA från existerande verktyg? Tydliggör definitionen av KKA, klarlägg utvärderingarnas syfte och definiera vad KKA kan bidra med. Handlar det om att kartlägga och analysera effekter av inventerad befintlig kultur eller konsekvenser på befintliga kulturvärden i samband med planerade omvandlingsprocesser? Utveckla ett officiellt dokument med en definition av vad kulturkonsekvensbegreppet och kulturkonsekvensverktyget är, inklusive definitioner av kulturvärden och hur dessa kulturvärden förhåller sig till varandra. Ett sådant dokument bör också innehålla en beskrivning av hur KKA ska användas i praktiken samt vilka metoder som bör tillämpas i samband med KKA. Se t.ex. s. 10 - 12 i rapporten för specifika detaljer och diskussioner kring detta tema för utveckling. Detta övergripande tema återkommer även i diskussioner i texten som tangerar samtliga aspekter som lyfts fram som del av utvecklingsarbetet med KKA.

2. Metod och presentation

För att utveckla KKA som inventerings- och insamlingsverktyg med fokus vid kulturvärden i staden bör man systematisera sammanställning och insamling av ”kulturdata”. Presentera insamlad ”kulturdata” i bearbetad och analyserad form. Se till att spretighet reduceras och utveckla istället text som åskådliggör materialets komplexitet och mångfald för att återspegla kulturvärdenas komplexa karaktär. Utveckla en metodologisk medvetenhet och förtydliga kunskapsmål för att fördjupa analys och trovärdighet. Utveckla text och genomförande med fokus på tillämpade metoder för insamling av kulturdata. KKA bör vara transparent och konsekvent i genomförande och därför utveckla metodologiska aspekter relaterade till insamling av empiriskt material. Se t.ex. s. 16, 28 - 29, 35 och 39 i rapporten för specifika detaljer och diskussioner kring detta tema för utveckling.

3. Användarperspektiv

I fortsatt utveckling av KKA bör man förtydliga hur inkludering och demokratiskt väl förankrade processer i samband med KKA återspeglas i:

- a) Insamling av ”kulturdata” vad gäller genomförande
- b) Analys av ”kulturdata” - inklusive rekommendationer och tematiseringar
- c) Definition av inventerade kulturvärden - både teoretiskt och metodologiskt

Sammantaget tenderar t.ex. delar av inventering och analys av det insamlade materialet i de två KKA-rapporterna vara expertdrivet och fokuserar i specifika fall ensidigt på fysiska eller materiella kulturvärden. Mer inkluderande metoder för att möta ett användarbaserat perspektiv kan utvecklas. Viktiga aspekter med avseende på ett mer inkluderande perspektiv på kulturkonsekvensanalys bör utvecklas med utgångspunkt i frågor som t.ex.

- Vilka användare medverkar?
- Vilka olika sociala grupper finns representerade?
- Hur hanteras dimensioner som genus, ålder, socioekonomiska skillnader, etnicitet, generation, globalisering, digitalisering och ’boende - besökare’ i materialet och analysen?

D.v.s., det handlar om att utveckla möjligheter att inkludera aspekter som tangerar frågan om ”vems röst” som blir hörd i relation till de olika kulturvärden som inventeras och analyseras, samt en uppdaterad diskussion om relationen mellan lokalt och globalt och digitaliseringens påverkan på kulturvärden. Detta är således en fråga om representativitet, metod och analys med konsekvenser för insamling av kulturdata. Se t.ex. s. 16, 21 - 22 och 30 - 31 i rapporten för specifika detaljer och diskussion kring detta tema för utveckling.

4. *Kompetens*

Redovisa och förtydliga kompetenskrav i samband med genomförande och analyserandet av KKA. Detta kan inte minst återspeglas i relation till utveckling av definitionen av KKA samt de kulturvärden som inkluderas i ett sådant verktyg då ett brett kulturbegrepp åberopas samt en tydlig förskjutning från expertdriven inventering och analys mot ett mer inkluderande arbetssätt och kulturbegrepp. Utvärdering av KKA-rapporterna, pekar tydligt ut ett behov av kunskap inom flera olika expertområden med avseende på att dels samla in relevant material som kan fungera som underlag för KKA, dels på analys och sammanställning av rekommendationer baserad på en sådan analys. En bred sammansättning av kompetens bör därför eftersträvas i samband med genomförande av KKA. Att rusta projektet med relevant kunskap inom ämnen som t.ex. kulturhistoria, arkeologi, kulturvård, arkitektur, kultursociologi, etnologi och konstvetenskap skulle kunna utgöra ett slags grund. Den tvärvetenskapliga kompetensen är särskilt viktig betänkt den mångfald av perspektiv som inkluderas i KKA samt det breda kulturbegrepp som utgör utgångspunkt för de kulturvärden som inventeras. Möjligheter att stärka kompetensområden i relation till specifika KKA-processer bör utvecklas. Till exempel skulle en referensgrupp med specifik kunskapsbas kunna vara ett alternativ. För att undvika att enskilda kulturvärden inventeras och analyseras utifrån avgränsade expertisområden bör man ta i beaktan frågan om hur man bäst undviker att arbeta i så kallade ”silos” och istället gemensamt arbetar i KKA för att konsekvent inventera och analysera kulturvärden utifrån den mångfald olika perspektiv som verktyget anger och som en modern kulturplanering kräver. Se t.ex. s. 29, 32, 34, 39 och 42 i rapporten för specifika detaljer och diskussion kring detta tema för utveckling.

Som redovisats löpande i utvärderingen av KKA-rapporterna, finns förbättringsområden att peka på när det gäller definition och genomförande av de två KKA-piloterna, men det finns också positiva sidor med att förvaltningen visare en vilja att modernisera sitt arbete, inkludera fler kulturvärden i stadsplaneringen och öka göteborgarnas möjlighet till inflytande över den fysiska miljön.

Några fördelar:

- Att det är lättillgängligt och sammansatt i en matris och en sammanställd rapport som är enkel att läsa och följa, samt ett bidrag med olika former av listor med rekommendationer

- Att kulturella värden i bred bemärkelse och betydelse betonas och inventeras och därmed lättare kan inkluderas i planeringen
- Att delaktighet, inkludering och samråd med olika samhällsgrupper betonas och till viss del också genomförs som en del av inventeringsarbetet i KKA-piloterna
- Positivt är att man ser till platsernas eller områdenas hela sammansättning och inte enbart fokuserar vid enskilda objekt, byggnader eller platser
- Positivt är också synen på ett mångdisciplinärt tillvägagångssätt i inventeringen av kulturvärden. Andra än experter får visa intresse och det är inte enbart experter som premieras. Människor är överlag delaktiga i rapporterna. Och rapporterna är delaktighetsorienterade.

Några nackdelar:

- Favoriserar i styckena om kulturhistoriska värden platsernas, byggnadernas och objektens materia och dess inneboende värden snarare än bruk och samtida användningsområden
- Några värden tenderar att vara specifikt expertcenterade (estetik och kulturmiljö)
- Det skapar en diskurs eller ett kunskapsunderlag som negligerar inblandning av olika samhällsgrupper till skillnad från KKA:s explicita vision om inkludering
- Det är positivt att KKA-rapporterna lyfter fram behovet av en empiriskt grundad förståelse för olika kulturvärdenas betydelse. De saknar däremot teoretisk, filosofisk och mer generellt akademisk förankring och fördjupning.
- Dessutom saknas en metodologiskt utvecklad diskussion för en vidareutveckling av genomförande av KKA.

När det gäller specifikt kulturhistoriska värden visar KKA-rapporterna upp ett i vissa avseenden konventionellt angreppssätt, medan arbetet med KKA uppges drivas som en inkluderande praktik och metod. Anledningarna till detta är oklara och det saknas diskussioner i texterna, men som tidigare redovisats är KKA-piloterna en metod under utveckling och inget färdigt koncept. Även de estetiska värdena redovisar en traditionell approach i så mån att det handlar om expertdriven inventering och redovisning av resultat i KKA-rapporterna. Undantaget utgörs av KKA-Lindholmen och mer specifikt stycket som handlar om aktiva konstutövare på Lindholmen där ett bredare perspektiv på konst och

kulturliv redovisas. Här kommer inte enbart expertis till tals utan även aktiva konstnärer och kulturutövare. De tre andra värdena i KKA-rapporterna kulturvärdena: mötesplatser, identitetsvärde och kulturella verksamheter har samtliga inventerats genom mer inkluderande metoder och därmed också tolkats i relation till den värdering som de personer, den allmänhet, de invånare och besökande som deltagit i sammanställningarna gjorde av befintliga kulturvärden i dessa områden. Intervjuer, observationer, workshops och arkitekturpedagogiska metoder har tillämpats för inventering, och barn, vuxna och äldre personer har varit delaktiga i de olika processerna. Den mångfacetterade datainsamling hade kunnat diskuteras utförligare om hur dess påverkan visar sig i resultat, tolkning och rekommendationer; d.v.s. aspekter som tangerar frågor om huruvida tolkningar av kulturella värden påverkats av den tillämpade metodiken. I det sammanhanget hade även en referensgrupp med olika kompetenser kunnat stötta upp och bidra till tolkning av materialet som ska fungera som underlag för stadsplaneringsprocessen. Men med KKA visar förvaltningen upp sin vilja att rusta sig för den växande stadens behov av ett vidgat perspektiv på kultur och kulturarv. Det är ett initiativ som i sin förlängning kommer leda till inte bara en ökad attraktion av den fysiska stadsmiljön utan också en mer inkluderande, angelägen och demokratisk livsmiljö, något som i sin förlängning är med och bidrar till en hållbar utveckling av Göteborg.

5. Referenser

Ashworth, Graham and Tunbridge 2007 *Pluralising Pasts: Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. London: Pluto Press.

Banks, M 2017 *Creative justice: cultural industries, work and inequality*. London: Rowman & Littlefield; Banks, M., 2015. Valuing cultural industries. In: K. Oakley and J. O'Connor, eds. *The Routledge companion to the cultural industries*. Abingdon: Routledge, 35–44

Barnkonsekvensanalys och social konsekvensanalys:

https://goteborg.se/wps/portal/start/byggande--lantmateriochplanarbete/kommunensplanarbete/verktyg-for-stadsplanering-2/socialt-hallbar-utveckling-och-barnperspektiv/barnkonsekvensanalys!/ut/p/z1/hY7BCoJAGISfxuv-_64pazc7GKmkQaDtJVS2VVBXVmuhp8-OQdHchvmGGRBQghirR6eqpdNj1a_-IvxfTuMT39EQs30Q4eGc5NExSTOOPhT_ALHG-EMhQgyiqwdim4Eg8Tceo4zzwHMpuoy958OxdrkCYeRNGmnI3ayv2mWZ5q2DDlpridJa9ZIOenDwW6XV8wLIJwnTUD5TWYQvk9_dMw!!/dz/d5/L2dBISvZ0FBIS9nQSEh/

Berglund, Y, Brembeck, H & Sörum, N 2017 *Platsar kulturen i den nya staden?* Göteborg: Kulturförvaltningen Göteborgs stad,
https://cfk.gu.se/digitalAssets/1653/1653735_platsar_kulturen_i_staden_2017.pdf [2019-01-06]

Björck, L 2019 *Democracy in heritage planning. Examining the Cultural Consequence Analysis*. Bachelor thesis. Department of Conservation University of Gothenburg

Burradokumentet (<https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>)

Cultural Indicators: Measuring Impact on Culture: An information paper prepared by members of the Creative Communities Network [the Local Government Research & Development Scheme

Duxbury, N och Jeannotte, M. S. 2013 “The Role of Cultural Resources in Community Sustainability: Linking Concepts to Practice and Planning”, *The International Journal of Sustainability Policy and Practice*

English Heritage dokumentet (<https://historicengland.org.uk/images-books/publications/conservation-principles-sustainable-management-historic-environment/conservationprinciplespoliciesandguidanceapril08web/>)

Fornäs, J, Aronsson, P, Becker, K, Beckman, S, Bjurström, E, Friberg, T, Qvarsell, R 2007 *Culture Unbound : Dimensions of Culturalisation* (Skriftserie / Tema, Kultur och samhälle, Linköpings universitet). Norrköping: Tema Q, Linköpings universitet.

https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf

Hagström, A 2017 Studie Lindholmen november 2017

Hawkes, J 2001 The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Planning, Common Ground, Melbourne.

Hawkes, J 2006 'Creative democracy'. Keynote at Interacció '06: Community Cultural Policies ', Barcelona Agenda 21 for Culture 2005 United Cities and Local Governments (UCLG) retrieved at:
http://www.agenda21culture.net/sites/default/files/files/documents/multi/ag21_en.pdf

Holden, J 2004 Capturing Cultural Value, DEMOS, London..

<http://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/VisionTankesme1200RapportSvKDok.pdf>

International Network for Cultural Diversity's Working Groups in Sagnia KB 2004. Framework for cultural impact assessment project. Dakar: International Network for Cultural Diversity (INCD).

Inventering av näringsliv- och kulturliv på Karlavagnsgatan med omnejd. Stadsbyggnadskontoret Göteborg 2016

Jackson, M och Herranz, J 2002. Culture Counts in Communities: A Framework for Measurement. Washington, DC: The Urban Institute.
http://www.urban.org/UploadedPDF/310834_culture_counts.pdf.

Mason, R (2002) Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices, i Assessing the Values of Cultural Heritage (red. Torre, M 2002) The Getty Conservation Institute, Los Angeles

Melica 2016 Kortedala – en kulturhistorisk stadsbildsanalys 2016-11-28

Miljöbalken (ref) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808

Nurse, K 2006. Culture as the fourth pillar of sustainable development. Report prepared for Commonwealth Secretariat, UK.

Paul, J (2014). Urban Sustainability in Theory and Practice: Circles of Sustainability. London: Routledge

Plan- och byggnadslagen (ref) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900

Reglemente för Göteborgs kulturnämnd
[https://www5.goteborg.se/prod/Stadsledningskontoret/LIS/Verksamhetshandbok/Forfattn.nsf/D431435456ACCC93C125824E004612F1/\\$File/WEBVBJY38M.pdf?OpenElement](https://www5.goteborg.se/prod/Stadsledningskontoret/LIS/Verksamhetshandbok/Forfattn.nsf/D431435456ACCC93C125824E004612F1/$File/WEBVBJY38M.pdf?OpenElement)

Sagnia K. B. 2004 Framework for Cultural Impact Assessment, Senegal.

Salvaris, M 2007 Cultural well-being indicators in programs and policy making. Technical Report. Melbourne, Australia: Cultural Development Network.

Schibbye, B och Pålstam, Y 2001 Landskap i fokus: utvärdering av metoder för landskapsanalys. Riksantikvariets förlag.

Smeets, R 2004 "Globalization and the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage". Globalization and Intangible Cultural Heritage International Conference, 26-27 August, Tokyo, Japan.

Smith, L (2006) Uses of Heritage, London: Routledge.

Stanley, D 2006 Introduction: the Social Effects of Culture, Canadian Journal of Communication, Vol. 31 (1), pp. 7-15.

Stanley, D 2005 Recondita armonia: A reflection on the function of culture in building citizenship capacity. Strasbourg: Council of Europe.

Stobellar, D.J., och Pedroli, B 2011 Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge, Landscape Research, Vol. 36, No.3, pp. 321-339

Strategic Culture Department (2017). Inventering av Kulturvärden i KKA Pilotarbete Kortedala Kulturstrategiska avdelningen. Göteborg: Kulturförvaltningen, Göteborgs stad. [http://www5.goteborg.se/prod/Ostragoteborg/LIS/Anslagstavla/Protokol.nsf/f79078fb3dc8a25bc1256f62004cb86d/8a8574da76361e28c12581e800335082/\\$FILE/Inventering%20av%20Kulturvärden%20i%20CCA%20-%20Pilotarbete%20Kortedala.pdf](http://www5.goteborg.se/prod/Ostragoteborg/LIS/Anslagstavla/Protokol.nsf/f79078fb3dc8a25bc1256f62004cb86d/8a8574da76361e28c12581e800335082/$FILE/Inventering%20av%20Kulturvärden%20i%20CCA%20-%20Pilotarbete%20Kortedala.pdf) [2018-10-29]

Strategic Culture Department (2018). Rapport pilot Kulturkonsekvensanalys (KKA) på Lindholmen. Lindholmen – Först, störst och snillrikast? <https://goteborg.se/wps/wcm/connect/3e94a5a2-7390-4891-9c40-181031957257/Rapport+pilot+Kulturkonsekvensanalys+p%3%A5+Lindholmen.pdf?MOD=AJPERES>

Throsby 2001 Economics and Culture. Cambridge: Cambridge University Press
UNESCO (2003) Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>